

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2010

Bc. Dana Kohoutová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Hodnotová orientace mládeže
jako sociálně edukativní problém

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
Prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Vypracovala:
Bc. Dana Kohoutová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Hodnotová orientace mládeže jako sociálně edukativní problém“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 31. 3. 2010

.....
Bc. Dana Kohoutová

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc., který mne metodicky vedl při mé diplomové práci a poskytl mi cenné rady a připomínky k danému tématu. Také bych chtěla poděkovat svým přátelům, kteří mi byli velkou oporou.

Bc. Dana Kohoutová

Obsah

Úvod	6
1 Hodnoty	8
1.1 Hodnotové orientace	10
1.2 Vývoj hodnotové orientace	15
1.3 Význam a funkce hodnot	16
1.4 Dílčí závěr	18
2 Mládež – charakteristika	20
2.1 Mládež jako sociální skupina	21
2.2 Pohled na současnou mládež	26
2.3 Hodnotová orientace mládeže	29
2.4 Dílčí závěr	33
3 Faktory zásadně ovlivňující utváření hodnot jedince	34
3.1 Rodina	34
3.2 Škola	35
3.3 Vliv televize a médií	39
3.4 Náboženství a církevní organizace	42
3.5 Vrstevnické skupiny	43
3.6 Dílčí závěr	44
4 Průzkum hodnotové orientace vysokoškolské mládeže	46
4.1 Projekt průzkumu	46
4.3 Interpretace výsledků šetření	48
4.4 Hodnocení a závěrečná zpráva průzkumu	67
Závěr	70
Resumé	71
Anotace	71
Seznam použitých pramenů a literatury	73
Přílohy	78

Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma „Hodnotová orientace mládeže jako sociálně edukativní problém“; jednak proto, že se s mladými lidmi neustále setkávám ve své profesi a mám k nim velmi blízko, jednak z důvodu velkého významu této problematiky pro zdravý hodnotový vývoj celé společnosti. Potřeba efektivní a kvalitní výchovy k hodnotám je bezesporu jedním z jeho základních předpokladů.

Utváření, vývoj a obsah hodnotových orientací a vztah mezi jejich utvářením a působením socializačních faktorů je již řadu desetiletí v popředí zájmu celé řady českých sociologů, psychologů i pedagogů. S ohledem na dynamický společenský vývoj, který je v českém prostředí patrný zejména v posledních dvou desetiletích, mohou přinášet i současné výzkumy celou řadu podnětných informací, které je možné využít nejen ve vědeckém bádání, ale i v každodenním životě.

Cílem diplomové práce je na základě prováděného průzkumu a s ohledem na nastíněný rámec zjistit, zda se zkoumané skupiny respondentů liší ve svých hodnotových orientacích, a pokud ano, tak jakým způsobem. Proč je důležité zkoumat hodnotovou orientaci? Protože hodnotová orientace tvoří velmi důležitou část vnitřní struktury osobnosti. Umožňuje rozlišovat podstatné a nepodstatné, významné a nedůležité pro jistého člověka a také odráží životní zkušenost osobnosti. Rozdílnost subjektivních hodnotových orientací závisí na řadě faktorů, zejména na osobnosti a věku jedince, na stupni a formách jeho adaptace vůči sociálnímu okolí, na kulturním prostředí. V každé společnosti se hodnotová orientace osobnosti stává předmětem výchovy, zaměřené na působení jedince a může působit jak na vědomé, tak nevědomé úrovni.

Pojem hodnota představuje určité vlastnosti předmětů a jevů nebo událostí, které si člověk vybírá a podle tohoto výběru upravuje své chování. Lidé mají většinou různé představy o tom, co a jak je hodnotné, aniž by znali cokoli z teoretických úvah o podstatě hodnot. Tyto představy se však obvykle týkají pouze jednotlivých hodnot, to co považují za eticky správné či nesprávné, výhodné či nevýhodné, žádoucí či nežádoucí. Vztahy mezi jednotlivými systémy však nelze bez integrujícího přístupu k

hodnotám pochopit. Člověk nejdříve poznává hodnoty pouze ve spojení s jejich nositeli a tím nabývá dojmu, že hodnoty se realizují již samotným vznikem myšlenky, chováním a podobně. Získává představu, že hodnotou je věc sama o sobě. Pohybovat se ve světě hodnot tedy neznamená pohybovat se ve světě hodnotových vztahů, vytvářet hodnoty znamená tyto vztahy realizovat.

Práce se skládá ze dvou hlavních částí, a to teoretické a praktické. První, teoretická část se opírá především o díla předních českých autorů věnujících se dané problematice, a to zejména o výstupy práce B. Krause, V. Spousty a P. Macka. Nezbytné doplnění informačních zdrojů představují relevantní články a výzkumy hodnotových orientací uskutečněných v posledních letech, uveřejněných jak v tištěných periodikách, tak na webových stránkách. Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly, kde první kapitola se zaměřuje na vysvětlení elementárního pojmu hodnota, jejího významu a funkce, dále vysvětlení hodnotové orientace a popis jejího vývoje.

Druhá kapitola přiblíží sociální skupinu mládeže a nastíní pohled na fyzické a psychické změny v období dospívání, jelikož tyto změny se významným způsobem promítají do utváření hodnotových orientací mládeže.

Třetí kapitola popisuje faktory, jež zásadně ovlivňují utváření a přijímání konkrétních hodnotových orientací jedince. Na mladého člověka působí zásadní měrou především rodina, škola, náboženství, vrstevníci a další sociální skupiny a stále narůstající vliv, který je zřejmý z televize a médií.

Praktická část práce se zabývá vlastním empirickým průzkumem, který je zacílen na zjištění hlavních rozdílů v hodnotových orientacích dvou zkoumaných skupin respondentů. Jedná se o respondenty studentů dvou rozdílných vysokých škol, kdy první soubor respondentů tvoří studenti Vysokého učení technického a druhý soubor tvoří studenti Masarykovy univerzity v Brně. Průzkum je zaměřen na zjištění, zda existuje rozdílnost hodnotové orientace mezi studenty dvou zmíněných vysokých škol. Cílem průzkumu je také potvrzení či zamítnutí hypotéz, jež byly stanoveny před zahájením průzkumu. Poznatky získané z dotazníkového šetření jsou zpracovány v grafickém vyjádření. Průzkum je zakončen jeho celkovým zhodnocením a závěrečnou zprávou z průzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Hodnoty

Hodnoty jsou jedním z prvků, které se podílejí na utváření motivace jedince a projevují se v jeho následném jednání. Utváření hodnotového systému¹ a jeho struktura jsou tak důležitým determinantem chování lidí ve společnosti. Výchova k hodnotám je tak nedílnou součástí výchovy člověka.

Problematika a vymezení hodnot je v popředí zájmu nejen pedagogických disciplín, ale i psychologie, sociologie a filozofie². Každý z těchto vědních oborů pak předkládá několik typologicky odlišných vymezení pojmu „hodnota“. Obecně je jím míněno především „vše, co uspokojuje naše potřeby a zájmy“ (Horák 2001: 9).

Jednu z možných definic předkládají ve své studii Vladimír Smékal a Michal Čerňák. Vymezují hodnoty jako „mentální a sociální reprezentace toho, co je žádoucí, správné, dobré či špatné. Právě na rozdílných hodnotách do značné míry spočívá rozmanitost mezi lidmi a sociálními skupinami“ (Smékal, Čerňák, 2007: 9). Pedagogický slovník vykládá hodnoty jako „subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj.“ (Průcha 2008: 283).

Určité hodnoty mají obecnou platnost a v průběhu historie byly objektivizovány. Jde o hodnoty, které by měly být akceptovány všemi členy společnosti. Takové hodnoty jsou odrazem celého plastického a mnohvrstevnatého světa a života. Pohybujeme se mezi různými hodnotami, od morálních až po např. estetické (Kraus 2006: 59).

S. Kučerová klasifikuje tři skupiny hodnot – přírodní, civilizační a sféru duchovních hodnot. Mezi přírodní hodnoty řadí hodnoty životní, které směřují k zachování a rozvoje života jedinců, a hodnoty sociální, které spočívají v mezilidských vztazích (do hodnot se promítá např. potřeba milovat a být milován, tendence uplatnit se

¹ Hodnotovým systémem rozumíme souhrn těch hodnot, které člověk uznává a které se projevují v jeho přesvědčeních a postojích. Vytvoření postojů a jim odpovídajícího chování je pak konečným cílem výchovy (Horák 2001: 7).

² Problematikou hodnot se v rámci filozofie zabývá speciální věda, tzv. axiologie.

či být uznáván a oceňován). Hodnoty civilizační si představují zapojení člověka do společnosti a zpětný vliv socializace na jednotlivce (písmo, technika, věda). Sféra duchovních hodnot se promítá do kultury a charakteru lidské osobnosti (Kučerová 1996: 72–73).

Jinou kategorizaci hodnot nabízí Viktor Frankl³. Nabízí tři skupiny hodnot, které mohou mít pro člověka různý význam. Hodnoty tvůrčí spočívají v aktivitě člověka, ke které je veden pracovními či rodinnými povinnostmi; jsou člověkem vytvářeny. Hodnoty zážitkové se realizují zejména prožíváním světa, vnímáním jeho krás a umění. Poslední kategorii tvoří hodnoty postojové, které jsou vyjádřením vztahu člověka k různým dějům vnějšího světa, a které mají vliv na jeho základní orientaci.

Z pohledu psychologie se problematikou typologie hodnot zabýval v 2. polovině 20. století především Milton Rokeach, který je velmi často citován i v současných pracích autorů zabývajících se o tuto oblast bádání (srovnej např. Dvořáková, J. Morální usuzování, Nekonečný, M. Sociální psychologie). Rozdělil hodnoty na instrumentální a terminální, podle toho, zda slouží k dosažení cíle (hodnoty instrumentální; např. píle, intelekt), nebo jsou jím samy o sobě (hodnoty terminální; např. společenské uznání, moudrost).

K tomu, aby se pro člověka stala určitá skutečnost či jev hodnotou, je třeba její tzv. zvnitřnění. Nestačí tedy pouhé rozpoznání hodnoty, ale i její rozumové a citové přijetí. Celý tento proces doprovází vývoj duševní stránky jedince a jeho začleňování do společnosti (socializace).

Sociální učení – jako stěžejní nástroj socializace – je možné chápat také jako proces výběru, zvažování, ověřování a přijímání nabídky hodnot, kterou uskutečňují nejrůznější socializační mediátory (od rodiny až po média, od školy až po vrstevnické skupiny, od vzorů až po aktivity a práci, atd.) (Prudký 2004: 12).

Studium hodnot umožňuje definovat, co vlastně tvoří specifický životní styl toho kterého jedince, rodiny, generace, společenské skupiny, země, epochy. Výchovný proces spočívá na základech všeobecné axiologie. Má za úkol rozvíjet a obohacovat

³ Rakušan Viktor E. Frankl působil jako neurolog a psychiatr, byl zakladatelem logoterapie.

lidské hodnotící vztahy ke skutečnosti na vyšší úrovni a poskytovat předpoklady pro růst a zrání osobností v širším měřítku (Kučerová 1996: 46).

Hodnoty se postupně vytvářejí, formují a diferencují v procesu socializace a výchovy (Horák 1996: 27). Pozornost věnovaná hodnotám a hodnotícím procesům v oblasti pedagogiky je tak velmi důležitá, neboť právě prostřednictvím výchovy je možné druhým předávat ty hodnoty, které jsou ve společnosti obecně považovány za žádoucí. Tento nelehký úkol vyžaduje jak detailní znalost hodnot a hodnotových orientací subjektů výchovy, tak i volbu vhodných výukových metod. Nezanedbatelný je ale i vztah opačný - vliv hodnotového systému jednotlivce na jeho schopnost, vůli a přístup k výchově a vzdělání.

Hodnotová výchova, výchova k hodnotám, bývá většinou chápána jako mravní výchova, etická výchova a výchova charakteru. W. Brezinka charakterizuje výchovu k hodnotám jako „systematickou snahu pomoci žákům poznávat a rozvíjet své osobní hodnoty, získat senzibilitu pro hodnoty a morální záležitosti, objasňovat hodnoty a odstraňovat předsudky o hodnotách“.

1.1 Hodnotové orientace

Lidský svět je charakteristický tím, že vystupuje jako svět hodnot. Každý jev, událost, lidský čin i vztahy mezi lidmi mají pro subjekt určitý smysl a kvalitu hodnoty. Svět člověka proto není jen sumou věcí a jevů, jimiž je obklopen, ale světem vztahů, světem, který pro něj nabývá smysl. A ten mu právě dává člověk sám svou činností, zaměřeností, způsobem uspokojování svých potřeb a zájmů, hodnotovou orientací (Horák 1996: 6).

Vzhledem k různorodosti názorů a postojů jednotlivců není možné vytvořit objektivní strukturu hodnot platnou obecně pro každého bez rozdílu. Právě subjektivní vnímání okolních jevů a věcí je podkladem pro vytvoření specifického hodnotového systému každého člověka.

Ten se utváří v závislosti na mnoha faktorech, kterým je jedinec v průběhu svého života vystavován; jde především o rodinu a školu (blíže viz Kapitola 3).

Nevytváří si jej ovšem zcela nově, neboť základ hodnotového systému je výsledkem společenského vývoje a kultury celé společnosti a je tak nejvýznamnějším prvkem socializace. Ke vztahu člověka ke společnosti v kontextu vytváření hodnotového systému Petr Sak dodává, že „interakce mezi jedincem a společností a hodnotovým systémem jedince a společnosti je významný a funkční pro oba subjekty této interakce. Jedinec si osvojováním společenského hodnotového systému tímto hodnotovým systémem implicitně osvojuje i nahromaděnou společenskou zkušenost. Hodnotový systém společnosti zase prostřednictvím nových generací, které si systém osvojují a dále ho tím reprodukuje, získává dynamiku“ (Sak 2000: 38).

Hodnotový systém spočívá v hierarchickém uspořádání těch hodnot, které jsou dotyčným považovány za významné, tj. subjektivně vyhodnocené jako potřebné pro naplnění individuálních potřeb a zájmů, a to v závislosti na hodnotové orientaci člověka.

Hodnotové orientace se formují v praktickém styku osobnosti s hodnotami a vyúsťují opět do tvorby hodnot. Může být chápána jako proces, který je podmínkou utváření lidské individuality. Je to proces, kde se prolínají a navzájem podmiňují orientace hodnotami a orientace na hodnoty. Proto můžeme hodnotovou orientaci definovat jako výběrovou zaměřenost subjektu na tvorbu a užívání hodnot (Horák 1996: 25). Hodnotová orientace de facto vyjadřuje, proč jedinec považuje právě tu kterou věc či jev za důležitou a jinou nikoli, a zároveň jaký má přijatý hodnotový systém vliv na lidské chování a životní filozofii.

Jádro hodnotové orientace je tvořeno přesvědčeními a postoji, které odrážejí zvnitřnění hodnoty navenek. Přesvědčení jedince ukazuje na kvalitu jeho osobnosti a je výrazem stupně duševního i sociálního vývoje. Horák uvádí, že přesvědčení „jsou těmi hlubokými principy, které podmiňují jak „hlavní linii“ jednání, tak každý jednotlivý čin. Přesvědčení jsou složitě uspořádaným systémem idejí, ideálů, vzorů, hodnot, potřeb, zájmů, citů, emocí a vůle lidí, které se změnilo v jejich zaměřenost“ (Horák 1996: 38). Ovlivňují je jak vnitřní život člověka, tak okolní faktory.

Vzhledem ke kreativní funkci přesvědčení ve vztahu k formování osobnosti je logické, že jakákoli změna přesvědčení se nutně promítá i do celkového charakteru jedince. Může jít jak o změny dílčí, tak o takovou proměnu, která s sebou nese celkovou

změnu životního stylu. Z hlediska výchovy je tak žádoucí adekvátně působit na tvorbu takových přesvědčení, která jsou společností obecně přijímána a hodnocena jako pozitivní, a přispět tak k eliminaci nežádoucích sociálních jevů.

Toto přesvědčování, tj. chování jedince vedoucí k nabytí přesvědčení u jiného člověka, může ve sféře výchovy probíhat dvojitým způsobem. Jednak může být tento proces vyústěním cíleného jednání, které směřuje k předávání názorů, poznatků a hodnotových orientací. Zároveň ale i vychovatel zadáváním cílených úloh přispívá k formování vlastních zkušeností vychovávaných.

Druhou významnou složkou hodnotové orientace a prvkem, který souvisí s přesvědčením, jsou postoje⁴. Prostřednictvím postojů zaujímá člověk stanoviska jak k sobě samému, tak k okolnímu prostředí. Řada z nich je v průběhu života přejímána (ať už od rodiny či různých zájmových či sociálních skupin), další jsou formovány na základě vlastních životních zkušeností. Seskupováním podobných postojů vznikají vyšší celky, které ve finální fázi tvoří celkový životní postoj.

Postoj zahrnuje tři složky, a to za prvé poznání objektu a názory na něj, dále jeho citové hodnocení, sympatii či antipatii, popřípadě dokonce lásku či nenávisť, eventuálně lhostejnost a za třetí pobídku k jednání či k chování v souhlasu s názorem a emočním hodnocením, popřípadě návyk (Čáp, Mareš 2007: 150).

Postoje odráží společenské jednání člověka. Aby však toto jednání nebylo bezcharakterní a konformní, je za určitých okolností nutné podříditi postoj svému přesvědčení jako vyjádření svébytnosti a identity jedince (Horák 1996: 55).

Z hlediska výchovy je důležitým aspektem i sám proces utváření postojů. Ten neprobíhá samovolně, ale v závislosti na uspokojování potřeb. Vytvoří-li si člověk k určitým lidem nebo předmětům pozitivní postoj, stává se tak většinou díky tomu, že tyto uspokojují některou z jeho potřeb, a působí tak kladně na jeho motivaci. Vystupuje-li tak učitel ke svým žákům se zájmem a porozuměním, dokáže je snáze přimět ke

⁴ Většina autorů zabývajících se touto problematikou se ohledně vzájemného vztahu postoje a přesvědčení kloní k názoru, že postoj je primárně přesvědčením determinován (Horák 1996: 54).

komunikaci a prostřednictvím své činnosti ve vyučování působit na formování jejich postojů, které zpětně mění jejich potřeby.

Postoje se utvářejí i na základě informací, kterým je člověk vystavený. Determinantou postoje se stává informace tehdy, je-li uspořádána do systému informací a do kontextu jeho dalších postojů. Tato skutečnost je významná pro výchovně vzdělávací činnost. Obsah informace musí obsahovat především podstatná fakta jako základní předpoklad validity postoje (Horák 1996: 63–64).

Typy hodnotových orientací dle Vladimíra Spousty:

Vladimír Spousta vychází z vymezení hodnotové orientace jako „soustavy interních řídicích veličin, které usměrňují chování člověka všude tam, kde není ovládán ani svými biologickými predispozicemi (sklony a pudy), ani není v zajetí chladných racionálních úvah“ (Spousta 1994: 22). Na základě kombinace uznávání a naplňování dvou hodnotových skupin – hodnot povinnosti a hodnot seberozvoje – navrhuje 4 typy hodnotových orientací:

1. Globální rezignace
2. Nepřizpůsobivý idealista
3. Pořádek a konvence
4. Povinnost a možnost seberealizace

Nízká úroveň či úplná ztráta hodnoty povinnosti je příznačná pro první dva typy. Globální rezignace postrádá i jakoukoli hodnotu seberozvoje; jedinec ztrácí životní perspektivu, sebevědomí i sebeúctu. Naopak nepřizpůsobivý idealista své možnosti a schopnosti přeceňuje, dostává se do střetu s autoritami i svým okolím. Hlavní hnací silou jakéhokoliv jeho jednání je touha po změně.

Třetí a čtvrtý typ hodnotové orientace se naopak projevuje akceptací svých povinností, liší se ve významu přikládáném procesu seberealizace. Jedinci orientující se v duchu typu „pořádku a konvencí“ jsou vůči svému okolí zdrženliví a přizpůsobiví, disciplinovaní a pracovití.

Aktivně a iniciativně přistupují k plnění svých povinností a plně uplatňují své schopnosti ti, kteří chtějí dosáhnout vysokého pracovního výkonu a kompetentně se podílet na řízení. Svě snažení podmiňují smysluplností vykonávané práce při vědomí dané sociální reality a za souběžného uplatňování sociální jistoty. Povinnost a možnost seberealizace přijímají jako hodnoty s vysokým skóre (Spousta 1994: 24).

Schwarzovy typy hodnotových orientací:

Snaha začlenit do výzkumu hodnotových orientací vliv sociálních skutečností, postojů a politických přesvědčení se promítla do typologie hodnot vytvořené S. H. Schwarzem. Tzv. Schwarzovo zjišťování hodnot (Schwarz Value Survey, SVS) je jedním z nejužívanějších prostředků k měření hodnotových orientací (Řeháková 2006: 108). Pro zjednodušení byl později vytvořen jako další nástroj i tzv. Portrait Values Questionnaire⁵.

Spolu s Bilským vytvořil Schwarz definici hodnot, která se opírá o určité charakteristické rysy (Řeháková 2006: 108). Hodnoty jsou podle nich:

- pojmy nebo přesvědčení
- vztahující se k žádoucím koncovým stavům nebo chování
- přesahují specifické situace
- řídí výběr nebo ohodnocení chování a jevů
- a jsou uspořádané podle relativné důležitosti.

Na základě chápání hodnot jako součásti tří možných okruhů potřeb člověka⁶ vymezují deset hodnotových typů:

- ↳ Samostatnost charakterizovaná nezávislostí myšlení, tvořivostí a zvědavostí
- ↳ Stimulace, jejímž hlavním cílem je vzrušení, novota či výzva
- ↳ Požitkářství vyplývající z potřeby požitku, rozkoše a smyslového uspokojení
- ↳ Úspěch, který se projevuje prostřednictvím schopnosti posuzované podle sociálních standardů
- ↳ Moc usilující o dosažení sociálního statusu a prestiže a kontroly nad lidmi a zdroji

⁵ Metoda je založena na porovnávání 29 slovních portrétů různých lidí s člověkem, jehož hodnotová orientace je měřena.

⁶ Řeháková konkrétně uvádí potřeby jedince jako biologického organismu, nezbytnost koordinované sociální interakce a zabezpečení zájmů skupin (Řeháková 2006: 108).

- ↳ Bezpečnost spočívající ve vlastní bezpečnosti, harmonii a stabilitě
- ↳ Konformismus projevující se sebekázní v jednání, zálibách a popudech, které by mohly ohrozit ostatní nebo porušit společenské normy
- ↳ Tradice, které jsou symbolem skupinové solidarity
- ↳ Benevolence, jejímž motivačním cílem je zachování a zvětšení prosperity lidí, s kterými se často stýkáme
- ↳ Univerzalismus, který vyzdvihuje pochopení, uznání, tolerování a ochranu prosperity všech lidí a přírody

Typologie hodnotových orientací Edvarda Spranglera:

Známou je i typologie E. Spranglera, která rozlišuje šest typů, a to 1) teoretický, jehož cílem je hledání pravdy, hodnotou je poznání, 2) ekonomický, jehož cílem je sebezáchova, hodnotou je užitečnost, 3) estetický, jehož cílem je hledání harmonie, hodnotou je krása, 4) sociální, jehož cílem je konání dobra, hodnotou je láska, 5) politický, jehož cílem je ovládnutí druhých, hodnotou je moc, 6) náboženský, jehož cílem je sebezáchova, hodnotou je jednota s Bohem (Kohoutek 1998: 61–62).

1.2 Vývoj hodnotové orientace

Hodnotové orientace nejsou statickým ukazatelem, který by jedince univerzálně charakterizoval po celou dobu jeho životní dráhy stejným způsobem, ale vcelku logicky dynamickým prvkem závislým na mnoha faktorech pozměňujících hierarchii akceptovaných a přijímaných hodnot.

Rozdíly v hodnotových orientacích věkových skupin mají dvě základní příčiny. Jednak jde o posuny v závislosti na sociální zráním spojeným s danou životní fází. Jedinec v závislosti na úrovni mentálního zrání a přechodem do další životní fáze, spojené s jiným sociálním statutem a rolí, mění akcent jednotlivých hodnot. Druhá příčina má generační charakter. Jedinec a generační skupina nemění hodnotové preference, ale se svými hodnotami odchází ze skupiny mládeže do dalších věkových a sociálních skupin a podílí se tak na hodnotovém systému společnosti. Modelově lze rozlišit oba druhy posunu preference hodnoty, v realitě jsou však hodnotové preference jedinců a věkových skupin ovlivněny jak životní fází, v níž se nacházejí, a z toho

plynoucí sociální pozicí a souborem společenských rolí, tak generačním posunem (Sak 2000: 81–82).

Jednotlivé vývojové fáze jedince by měla adekvátně reflektovat i hodnotová výchova. Není možné stejným způsobem přistupovat k dítěti předškolního věku, jehož zájem se upírá převážně k hrám, a k dítěti navštěvujícímu školu, jehož hodnotová orientace je již výrazně zaměřena na vlastní rozvoj intelektu a schopností. Je proto nutné zvolit takové metody výuky, které odpovídají mentálnímu vývoji dítěte.

K základním přístupům v hodnotové výchově patří vštěpování, rozvoj morálního usuzování, analýza, vyjasňování hodnot a akční učení. Tyto přístupy mohou být realizovány pomocí těchto metod: metoda hry, simulace, hry v roli, morální dilemata, projekty a projektové výuky (Göbelová 2008: 61–62).

1.3 Význam a funkce hodnot

Vytvoření vlastního hodnotového systému je nepostradatelnou a důležitou složkou psychického vývoje člověka. Zdravá hodnotová orientace hraje důležitou roli při budování osobnosti jedince a míra její variabilnosti je výrazným indikátorem duševního zdraví (slabosti).

Zároveň je ale důležité, jaké hodnoty jedinec akceptuje, přijímá, zvnitřňuje, tzn., kterými hodnotami žije, které realizuje. Tyto hodnoty mají existenciální charakter. Nedostatek takovýchto hodnot v životě člověka, které ho uspokojují, znehodnocuje jeho schopnost duševního rozvoje (Klčovanská 2004: 17). Postupně tak dochází k rezignaci na realizaci vlastních hodnot, což ve svém důsledku může vést k rozkladu osobnosti a nástupu sociálně patologických jevů.

Eva Klčovanská ve své stati uvádí několik významů hodnot tak, jak je vymezují představitelé existencionálně-kognitivního přístupu (Klčovanská 2004: 18–19):

1) Realita a kvalita existenciálního charakteru

Hodnoty se především prožívají. Konkretizují a zviditelňují se prostřednictvím činů, které samy evokují. Projevují se v takových vlastnostech člověka jako je svoboda, zodpovědnost či schopnost se angažovat.

2) Pomoc při rozvoji a dozrání člověka

Díky hodnotám člověk usměrňuje svůj rozvoj a postupně směřuje ke zralosti.

3) Schopnost uspořádat

Na základě jasných zásad je možné realizovat smysluplný a plnohodnotný život.

4) Schopnost překonávat osobní překážky i překážky prostředí

5) Tvořivé překonání utrpení

Rozpoznávání hodnot v těžkých obdobích představuje významný zdroj obohacení člověka.

6) Význam života člověka

7) Vytváření smyslu života

Důležitost hodnot a hodnotového ukotvení se projevuje i v přístupu k výchově a významu, které je výchově k hodnotám přikládán. Napomáhá „zakódování“ obecně společensky uznávaných hodnot do hodnotové orientace jednotlivce. Důležitějším úkolem výchovy je však podnícení schopnosti hodnotit, hodnoty přijímat a umět rozlišit jejich váhu, hodnotnost. Modeluje tak jedince, který je schopný hodnoty nejen akceptovat, ale i aktivně podporovat a vytvářet v souladu se změnami, kterými prochází jeho společenské prostředí.

Účinná výchova je možná jen na základě hodnotového přístupu. Sám pedagogický vztah, pedagogická interakce a komunikace se za příznivých okolností prožívá jako hodnota ze strany vychovávaných i vychovávajících, a jeho posláním je rozvíjet a obohacovat lidské hodnotící a hodnotové vztahy ke skutečnosti, tvořit a obohacovat niterný svět všech zúčastněných (Kučerová 1996: 49).

Působení hodnot na jedince se projevuje ve dvou směrech. Hodnoty plní jednak funkci adaptace (na sociální i fyzické jevy), jednak hrají důležitou roli v procesu individuálního růstu člověka. Podle Panajotise Cakirpaloglu spočívá první z funkcí v přijetí hodnot, které orientují nebo působí jako kritéria v nových situacích. Většinu hodnot, které do této skupiny patří, člověk akceptuje v průběhu socializace jako dané obsahy nebo je získává vlastní zkušeností. Jsou to stanovené standardy nebo vzory ekonomického chování, kterými člověk hodnotí situace, řeší konflikty a zaujímá odpovídající stanovisko (Cakirpaloglu 2004: 403).

Druhá individuální funkce hodnot se projevuje v obohacování mentálního a sociálního vývoje jedince. Jedinec je schopen se prostřednictvím sebehodnocení a sebereflexe přibližovat hodnotovým ideálům, které přijal.

Funkce, které plní hodnoty a hodnotový systém, jsou nezanedbatelné i pro samotnou společnost. Napomáhají sociální integraci související s udržení celé společnosti, podporují dynamiku jejího vývoje a na základě společenského konsenzu určují směr ideologického zaměření jejich příslušníků. Hodnoty a přesvědčení tvoří součást skupinového vědomí, které podporuje kontinuitu a persistenci každé kultury a společnosti (Cakirpaloglu 2004: 355).

1.4 Dílčí závěr

Hodnoty jsou bezesporu jedním z hlavních faktorů, které se promítají do volního jednání člověka. Jejich definici ovšem tak jednoduše vymezit nejde, neboť zde záleží na kontextu, ve kterém je tento pojem zmiňován. Můžeme tak nalézt psychologické, sociologické či filozofické pokusy o uchopení problematiky hodnot. Obecně je možné pouze konstatovat, že hodnotou může být cokoli, co je schopné uspokojit potřeby a zájmy člověka.

V přijímání hodnot a vytváření hodnotového systému jako hierarchicky uspořádaného souhrnu hodnot hraje výraznou roli začleňování jedince do společnosti. V průběhu tohoto procesu je možné vhodnými výchovnými prostředky, ať už v rodině

či ve školním či zájmovém prostředí, podporovat akceptaci těch hodnot, které jsou ve společnosti považovány za kladné a žádoucí.

Vytváří se tak hodnotová orientace člověka, projevující se v jeho přesvědčeních a postojích. Obsah a charakter hodnotové orientace je základem pro formulaci nejrůznějších typologií, které více či méně odráží strukturu hodnotového systému jedince a vztah k jeho jednotlivým prvkům.

Uvědomění si významu hodnot a dostatečné znalosti o procesu jejich utváření a přijímání jsou nezbytnou složkou výchovného působení a prostředkem k eliminaci nežádoucích jevů ve společnosti.

2 Mládež – charakteristika

Ne všichni bychom se shodli na přesném stanovení mezníku mezi mládím a dospělostí. Subjektivní rozlišení této hranice je často ovlivňováno sociálním a kulturním zázemím, které nám již od útlého věku vštěpuje rozličné názory na okolní svět. Jako příklad jedné z možností věkového vymezení pojmu je možno uvést názor OSN, která vymezuje mládež jako všechny jedince ve věku od deseti do čtyřiceti let (Kohoutová 2006: 4). Velmi výstižně popisuje toto téma Pavel Říčan ve své knize *Cesta životem*:

„Mezi patnácti a dvaceti vrcholí mládí. V této době je člověk nejkrásnější, tělesně i duševně nejsvěžejší, nejdychtivější a nejbystřejší. Zároveň je však dospívání těžké období plné rozporů. Adolescent se má vyznat sám v sobě a najít si své místo ve světě, ověřit si, co dokáže a co vydrží, sám sebe najít v nějakém přesvědčení a životním programu. Má dokončit přípravu ke společenskému uplatnění v práci nebo se naučit dělat důležitá rozhodnutí. Pro mladého člověka jsou toto důležité úkoly a nelze se divit, že se adolescenti velmi často cítí zmatení. Hledání správné cesty bývá často bolestné, je spojeno s vážnými osobními krizemi a kotrmelci, pro která rodiče často nemají dostatek pochopení. Teprve koncem období se obvykle objevuje radostnější ladění, dochází k citovému a rozumovému prohloubení a uklidnění.“ (Říčan 2004: 191).

Jak již bylo uvedeno výše, jedním z možných vymezení kategorie mládeže je využití věkové hranice. Podle názorů mnohých autorů je ale přesně vymezený věkový interval pouze sekundárním určujícím znakem (např. Kraus, B. K současným problémům mládeže), jeho snížený význam demonstruje i celá řada věkového vymezení skupiny mládeže, a to v závislosti na stanovisku autora či instituce, která ji využívá⁷. Zatímco u přechodu z dětství je obecně přijímaná hranice patnácti let, dosažení dospělosti je definováno různě. Například Petr Sak uvádí jako předpoklad přechodu k dospělosti plné zapojení do pracovního procesu a vlastní podíl na tvorbě materiálních i duchovních hodnot. S tím souvisí hmotná nezávislost na rodičích a vytvoření vlastní rodiny (Kraus 2006: 8).

⁷ Např. definice Pedagogického slovníku uvádí rozmezí 15–25 let, UNESCO pracuje s horní hranicí 26 let (Kraus 2006: 10).

Neznamená to ale, že by věk nebyl jedním z určujících faktorů, vzhledem k psychickému i fyzickému vývoji jednotlivců je ale třeba brát ohled na individuální ukončení období dětství a dosažení sociální zletilosti, nemělo by se tedy přistupovat ke zjednodušující generalizaci.

Z hlediska výchovy mládeže a jednání s ní je důležité uvědomění si základních osobnostních rysů, které tuto věkovou kategorii charakterizují. Jde především o zvýšenou míru kritičnosti, touhu po samostatnosti, svobodě myšlení a jednání, nevyrovnané sebevědomí a často rozporuplné sebehodnocení. Mladí lidé obtížně uznávají kompromisy, mají často tendence negovat jednání ostatních (Kraus 2006: 8).

Ve spojitosti s mládeží je často zmiňován i termín „adolescence“. Vychází z latinského slovesa adolescence znamenajícího dorůstat či dospívat. Z pojmového hlediska se tyto dva termíny odlišují, neboť zatímco „mládež“ je spojována s pedagogickou a sociologií, „adolescence“ je produktem typickým pro psychologii. Z obsahového hlediska se však z velké části překrývají a je možné je vymezit jako období mezi dětstvím a dospělostí. Jako takové bude tento termín používán i v této práci.

2.1 Mládež jako sociální skupina

Sociální skupinou je obecně soubor dvou a více lidí, kteří jsou propojeni vzájemnými vztahy a vazbami. Tento složitý systém interakcí ve formě sociálního prostředí hraje důležitou roli v přijímání názorů, postojů i vytváření hodnotové orientace jedince, který je s touto sociální skupinou spjat.

Mládež je možné považovat za specifickou sociální skupinu, která je tvořena jedinci, kteří ještě nejsou schopni vystupovat do všech vztahů jako dospělí, nelze je ale už ani ztotožňovat s dětmi. Jedinec v tomto období prochází bouřlivými změnami jak fyzickými, tak psychickými, které mají zásadní vliv na jeho psychiku a budování osobnosti. Postupně se z objektu společenské péče stává vyzrálým a samostatným jedincem, který přebírá plnou zodpovědnost za své činy. Utváří si vlastní způsob jednání a chování a modeluje se jeho hodnotová orientace.

Fyzické změny v období dospívání:

Období dospívání je víc než kterékoli jiné charakteristické výraznými fyziologickými změnami, které zásadně mění vzhled mladých lidí, promítají se do jejich chování a silně ovlivňují jejich prožívání. Tělesný a funkční vývoj v dospívání je velmi dynamický a vyznačuje se různým tempem, disproporčností a rozdílností v průběhu u dívek a chlapců (Taxová 1987: 76). Výrazným prvkem je především pohlavní dozrávání.

V adolescenci dochází především k ukončení růstu (u dívek přibližně v 16 letech, u chlapců o dva až tři roky déle) a vývoje sekundárních pohlavních znaků. Postava, její výška i proporce, rysy obličeje, pleť, barva a typ vlasů, tvar zubů, oči a řasy, to vše představuje pro adolescenty určité hodnoty a zároveň problémy, se kterými se vyrovnávají věkově typickým, tj. často nepřiměřeným způsobem (např. zvýšeným sebevědomím, ješitností nebo naopak nespokojeností či pocity méněcennosti). (Taxová 1987: 87).

Z hlediska zdravého vývoje je nezbytné, aby byl mladý člověk schopen přijmout vlastní tělo a fyzické změny, kterými v období dospívání prochází. Negativní přístup k sobě samému z hlediska fyzického vzezření může vést k snížení sebevědomí a u především u dívek i k nejrůznějším psychickým poruchám. Zároveň je žádoucí, aby si jedinec v období adolescence osvojil i svoji roli v oblasti pohlavního života a partnerských vztahů, která mu umožní zaujmout vlastní místo ve společenském systému.

Psychický vývoj mládeže a hledání vlastní identity:

Z pohledu výchovy a jejího vlivu na utváření hodnotové orientace mládeže je však daleko důležitější vývoj psychický vedoucí k vytvoření plnohodnotné osobnosti.

Dospívání je pro mladého člověka velmi náročnou životní etapou. Nemůže se již opřít o hodnotový systém vytvořený v období dětství, zároveň ale ještě není dostatečně identifikován se skupinou dospělých a prochází obdobím nejistoty. Projevy pramenící z této nejistoty mohou na okolí často působit přecitlivěle a podrážděně. Na druhou stranu si již plně uvědomuje následky svého chování a jednání a je schopen je

plně ovládat. V období dospívání dochází totiž k intenzivnímu rozvoji myšlenkových pochodů a rozvoji schopnosti soustředit se.

Adolescentní nejistota a vysoká míra kritičnosti se velmi často projevují potřebou vzdorovat autoritám, ať už v rodině, ve škole nebo mezi vrstevníky. Snaha výchovných subjektů předávat mladému jedinci hotový a životem prověřený systém hodnot se jen v omezené míře setkává s úspěchem, protože je tato snaha spíše chápána jako vnučování cizích vzorů bez jakékoli citové angažovanosti. Daleko větších úspěchů je možné dosáhnout prostřednictvím individuální podpory těch činností, které rozvíjejí charakter a osobnost člověka, zájmem o problémy mladistvého, získáním jeho důvěry a pomocí při formování jeho vlastní hodnotové orientace a identity.

Hledání a vytváření identity není jen záležitostí adolescence, nýbrž celého života. První pokusy objevovat svět a pochopit své místo v něm nacházíme už dětství, v období dospívání však zápas o vlastní identitu vrcholí. Uvědomovat si identitu znamená znát odpověď na to, kdo jsem, znát své potřeby a tužby, dokázat si uvědomit své city a v neposlední řadě být schopen vyjádřit, v čem je smysl mého života. Znamená to jistotu sebou samým, odpovědností za své činy a znalost vlastních limitů a mezí. V období dospívání si člověk uvědomuje své vlastnosti a schopnosti a dokáže je vědomě rozvíjet. Toto uvědomování může působit ovšem nejen pozitivně, ale často také představuje ztrátu iluzí o sobě sama (Kohoutová 2006: 5–6).

Teoretické koncepty utváření identity v období adolescence jsou závislé na vědním oboru, jehož jsou součástí. Vzhledem k zaměření této práce je stěžejní přístup sociální psychologie a tzv. sociální identita jedince. Při hledání sociální identity jde především o uvědomění si vztahu k sobě samému, ke svému okolí (ať již konkrétním lidem či skupinám nebo nejrůznějším institucím), o vztah k vlastní budoucnosti a o zakotvení ve světě hodnot (Macek 2002: 118).

V dospívání se osobnost mladého člověka strukturuje a vyhraňuje jako celek i v jednotlivých složkách a vlastnostech. Osu zde tvoří měnící a prohlubující se vztah k vlastnímu já, které se stává hodnotou i problémem, tematika sebepojetí a sebehodnocení nabývá na významu (Taxová 1987: 114). Vlastní sebehodnocení zpočátku vychází z přejímání postojů rodičů a ostatních okolních autorit, ale i

vrstevníků. Tento fakt může mít na sebepojetí jedince výrazný vliv a do značné míry předurčovat jeho postavení v sociální skupině, jíž je hodnocen. Při nevhodném vychýlení od normálu mohou vznikat poruchy sebehodnocení, spočívající ve sníženém⁸ či naopak neúměrně zvýšeném sebehodnocení.

Sebehodnocení a ideál jeho já do značné míry determinuje hodnotový systém, cíle i chování člověka. Aby byl člověk v dnešním složitém světě hodnot spokojen, musí mít pocit, že v tomto světě nezaniká, že se neztrácí sobě ani lidem. Člověk nemůže spokojeně žít bez jistoty, že něco znamená, že jeho existence má smysl, důležitost, hodnotu. Je to tedy především hodnocení sebe, co tak dalekosáhle ovlivňuje naši spokojenost a celý náš život (Kohoutek 2001: 168).

S rostoucím rozvojem myšlenkových procesů v období adolescence nabývá na významu schopnost sebereflexe, jedinec je schopen zaujmout k hodnotícím soudům svého okolí kritický postoj, přesto ho ale nadále výrazně ovlivňují⁹. Mladistvý posuzuje své vlastnosti a výkony podle určitých kritérií, jejichž existenci abstrahuje ze společenských norem a pravidel. V sebehodnocení se tak odráží i obecně přijímané společenské hodnoty, nazírané ovšem subjektivním pohledem adolescenta.

Dospívající, i když touží být uznáván a respektován jako celek, přijímá hodnocení daleko kritičtěji – ve vztahu k sobě, k hodnotícím i k tomu, co je v jeho chování hodnoceno. Netouží slyšet jen to, že je dobrý a že umí, ale i v čem je dobrý a proč. Chce být ujištěn o tom, že hodnocení zahrnuje i jeho dílčí výsledky a zlepšení, jeho snahu, úsilí a vytrvalost (Taxová 1987: 118).

Velmi nebezpečným znakem, který může dospívání provázet, je potřeba upoutávat na sebe pozornost, a to za každou cenu. Může se projevovat vytahováním se, lhaním i excesivním chováním vůči ostatním lidem. Velmi často je toto jednání vyústěním nezájmu rodičů a okolí mladého člověka o jeho názory, výkony a vlastnosti a je jakýmsi „voláním o pomoc“. Není-li tomuto problému věnována ze strany

⁸ Snížené sebehodnocení může být často důsledkem nesprávného pedagogického přístupu spočívajícího v pouhém vytýkání chyb, bez podání vysvětlení a nástinu možného řešení, které vede u mladého jedince ke ztrátě důvěry v sebe sama a své schopnosti.

⁹ Taxová v této souvislosti dodává, že zvláště ty projevy a výroky, které skutečně nebo jen podle mínění dospívajících představují negativní posouzení, bývají intenzivně prožívány a působí zmatky a výkyvy v sebehodnocení (Taxová 1987: 117).

výchovných subjektů dostatečná pozornost, může v krajním případě vést až k asociačnímu a společensky škodlivému jednání.

Sebehodnocení vyplývá z různých zdrojů, podle toho, odkud dospívající čerpá informace o sobě, jak je přijímá, zpracovává a sám přehodnocuje. V jeho vývoji lze sledovat odklon od jednostranných závislostí a příklon k větší samostatnosti a nezávislosti. Změny postihují jeho celkový charakter a zaměřenost. Rozkolísané, difúzní a nevyhraněné sebehodnocení pubescentů se v adolescenci postupně stabilizuje a vyhraňuje. Vždy však zahrnuje řadu známých komponent. Bývá hodnocen vzhled, přitažlivost, úspěchy a neúspěchy, vědomosti a dovednosti, ale i schopnosti, sociální postavení, jednotlivé charakterové vlastnosti i celkový morální profil, zásady a principy jednání. Jednotlivé vlastnosti však mají různý osobnostní význam, dochází k posunu od hodnocení převážně vnějších znaků a projevů k oceňování vlastností vnitřních, mravních a charakterových (Taxová 1987: 120).

Sebehodnocení, schopnost ocenit se a věřit vlastním schopnostem se dá souhrnně označit jako sebevědomí. Odráží se v něm přijatá sociální pozice v prostředí jedince a vzájemný vztah člověka a tohoto okolního světa. V rozhodující míře se formuje právě v období adolescence.

V jednání člověka je prvkem, který vyjadřuje jeho vnímání sebe sama jako hodnoty, která má/nemá pro společnost určitý význam. V ideálním případě se jedinec vyznačuje přiměřeným sebevědomím, které odráží zdravý duševní vývoj a celkovou dobrou kondici osobnosti. Nadměrné sebevědomí vyplývá z neodůvodněné sebedůvěry, která se nezakládá na pravdivých výsledcích. Nízké sebevědomí¹⁰ naopak odráží nedůvěru v sebe sama a může se stát výraznou brzdou dynamického rozvoje schopností jedince, neboť často je již dopředu zaujímána defenzivní pozice a překonávání překážek je chápáno jako nemožné.

Míra sebevědomí jedince je velmi často předurčena úspěchy a neúspěchy, které provází jeho jednání a vlastní realizaci ve společnosti. Vývoj sebevědomí a

¹⁰ Z výzkumu fakultní Psychiatrické kliniky v Praze vyplývá, že nedostatek sebevědomí u adolescentů je často předurčen nespokojeností s tělesným vzhledem. Studie uvádí, že u sledovaných mužů a žen se shodně projevila pozitivní korelace mezi tělesnou spokojeností a sebevědomím. Postoj k tělu determinuje nejen sebepoznání a emocionální prvky sebepojetí (sebecit, sebeúcta), ale u způsob sebeurčení (cíle, reálnost ambicí) a sebeuplatnění (Krch 2000).

sebehodnocení je tak i významným pedagogickým problémem, neboť prostřednictvím citlivého přístupu výchovné autority (rodiče, škola) je možné jeho utváření vhodně ovlivnit a výkonům mladého člověka (jak pozitivním, tak negativním – dle okolností) přisoudit pouze relativní hodnotu. Ve vztahu k jedinci s nízkým sebevědomím je vhodné kladně hodnotit každý jeho dílčí úspěch, krok, který sám učinil, nezávisle na ostatních. Posiluje se tím sebedůvěra adolescenta a tím i jeho vůle pokoušet se překonávat překážky s větším úsilím a jistotou. V případě nadměrného sebevědomí je nutné přistoupit k jeho korekci, např. orientací na pomoc druhým.

Chování mladistvých v pubertě a adolescenci se výrazně mění, dochází k proměně celé osobnosti. Způsob výchovy v rodině i ve škole by měl přihlížet k věku mladistvých, k jejich stupni zralosti a k jejich problémům. Mladiství jsou ve zvýšené míře citliví na silné nebo rozporné výchovné řízení i na nedostatek porozumění dospělých. Tak se zvyšuje množství konfliktů mezi generacemi a také se komplikuje způsob výchovy, popřípadě v něm mládež citlivěji a ve vyšší míře spatřuje nedostatky (Čáp, Mareš 2007: 315).

2.2 Pohled na současnou mládež

Každá charakteristika skupiny mládeže je závislá na době a prostředí, v níž tato mladá generace dospívá. Spolu s přerodem české společnosti ze socialistické na kapitalistickou se mění svět i hodnoty, které mládež obklopují, a které tvoří rámec jejich jednání.

V současném světě získává mladý člověk nepochybně více svobody, má širší rozhled v důsledku vzdělání, cestování, moderní techniky atd. Individuálně může volit v různých oblastech (zaměstnání, trávení volného času, partnera). Zároveň očekávání mládeže naráží na meze společenských podmínek. Řada jevů jako nedostatek učebních míst, omezené možnosti v přijetí na konkrétní vysokou školu, o kterou mám zájem, hrozba nezaměstnanosti apod. výrazně snižují možnost autonomního rozhodování. Odtud pak pramení pocity skepse, někdy i bezmoci. Snahy o individualitu a autenticitu jsou konfrontovány s technicky zracionalizovaným světem, kdy člověk je snadno zaměnitelný, anonymní (Kraus 2006: 14).

Dnešní demokratická společnost je vnímána jako liberální. Ideál absolutizované svobody ale u mladých lidí často podporuje povrchní jednání směřující pouze pragmaticky k vlastnímu profitu, bez ohledu na mravní omezení a vlastní svědomí. Absence vzorů a ideálů v životě mladého člověka ztěžuje sociální zrání a přispívá k mravnímu neukotvení. Arogantní jednání vyplývající z nedostatku duchovních hodnot vzbuzuje u široké veřejnosti negativní reakce. Současná mládež žije přítomností a nezděráhá se bez ohledu na ostatní využívat výhody, které se jí momentálně nabízejí. Často jí ovšem chybí dlouhodobé cíle, které by mohly být motivem k jednání vedoucímu k celkovému rozvoji osobnosti.

Styl života dnešních mladých lidí charakterizuje poměrně vysoká míra individuální svobodné volby, avšak na druhou stranu je doprovázen vyšší mírou osobní a sociální nejistoty. Ve srovnání s předchozí generací (adolescenti první poloviny devadesátých let) se setkávají současní adolescenti s novými jevy a trendy v Evropě jako jsou rozvoj informačních technologií, globalizace kultury, relativizace tradičních jistot, nejednoznačná identita, odklad rodičovství atd. (Macek 2004: 116).

Na počátku nového tisíciletí došlo v české společnosti k další kvalitativní změně, přistoupení k ES/EU¹¹. Snaha evropské nadnárodní autority přispět k rozvoji vybraných oblastí se projevuje i ve vztahu k mládeži. Základním dokumentem přijatým Komisí v této oblasti se stala Bílá kniha o mládeži s doporučujícím a nezávazným charakterem, která se snaží o reflexi pozice současné mládeže, jejích problémů a možných řešení.

Bílá kniha je zaměřena především na oblast občanské participace ve vnitrostátních i evropských rozhodovacích systémech. Budování Evropy je možné podle Komise jen ve spolupráci s občany, z nichž důležitou skupinu tvoří právě mládež, které se jako první dotýkají ekonomické změny, demografická nerovnováha, globalizace a kulturní mnohotvárnost. Je tedy nezbytné umožnit této sociální skupině adekvátně vyjádřit své myšlenky a zapojit je do nejrůznějších sociálních aktivit, které přibližují mladé lidi k solidární společnosti a přijetí všech povinností občana.

¹¹ ČR přistoupila k ES/EU k 1. 5. 2004.

Na základě výzkumů prováděných na půdě evropských institucí i vzhledem k odborné literatuře uvádí Bílá kniha tři charakteristické rysy, které odlišují současnou mládež od generací předchozích. Prvním z těchto znaků je prodlužování doby dospívání, a to díky zvyšujícím se požadavkům na kvalifikaci a celkové orientaci na budování kariéry a doprovodným sociokulturním faktorům (pozdější zakládání rodiny). Druhým z nich je opuštění lineárního životního vývoje a překrývání životních úseků. Mladý člověk může být nejen studentem, ale i pracujícím či otcem (matkou) rodiny. Posledním výrazným znakem současné mládeže je nezájem o kolektivní modely jednání. Poslední zmiňovaný bod ovšem neznamená, že by mladí lidé neměli zájem vůbec podílet se na veřejném životě. Angažují se však raději individuálně bez účasti na tradičních mechanismech účasti.

Z konzultací pořádaných pod záštitou Evropských společenství, kterých se účastnili mladí lidé z nejrůznějších prostředí, organizace mládeže, vědecká společenství, odpovědní političtí činitelé i správní orgány, vykristalizovaly čtyři nejdůležitější závěry (Bílá kniha Evropské komise 2001: 11–12):

- 1) mladí lidé chtějí být aktivními občany
- 2) je třeba rozšiřovat a schválit prostor pro experimentování v oblasti vzdělávání, především prostřednictvím dobrovolnictví
- 3) podpora nezávislosti mladých lidí je v současném světě důležitá
- 4) většina mladých lidí se identifikuje s hodnotami, které jsou rovněž základem evropské integrace (jako např. základní práva, boj proti diskriminaci)

Jedním z procesů, kterým mladý člověk v době adolescence prochází, je rozvíjení snahy se co nejvíce odlišovat od ostatních. Moderní doba nabízí mládeži mnoho možností a směrů životního uplatnění, jedinec má širokou možnost volby mezi různými alternativami svého budoucího individuálního směřování. S nárůstem těchto možností ovšem stoupá i společenský tlak na to, aby se dokázal rozhodnout pro některou z nich. Ukvapené kroky a nesoulad mezi vnitřním přesvědčením a stupněm mentálního vývoje a očekávaným jednáním ale často ústí v dezorientaci ve společnosti a hodnotovou neukotvenost.

To vše vede ke ztrátě optimismu a víry v budoucnost. Jako reakce na tento stav se objevují dva trendy. Část mladých lidí (relativně menší skupiny) radikálně odmítá současnou společnost a dává to patřičně najevo (např. skini, komunisté, squoteři). Ta podstatně větší se vyznačuje ztrátou důvěry v současné společenské uspořádání a ve stát a výsledkem je jistá uzavřenost, izolace, příklon k individualismu a anonymním formám života. Proces individualizace u mládeže tak v dnešní době vyústuje v individualismus, který představuje nebezpečí pro další vývoj společnosti (Kraus 2006: 17).

2.3 Hodnotová orientace mládeže

V období dospívání dochází k intenzivnímu rozvoji osobnosti a s tím i k přijímání hodnot, které se již blíží hodnotám dospělé generace a stále více se odcizují hodnotovému systému dítěte. Ačkoli je tento přerod individuální, a to jak časově, tak obsahově, a podmíněn působením celé řady vnějších faktorů, jako je např. materiální zázemí jedince, působení výchovných autorit, stupeň vzdělání i geneticky předurčené mentální možnosti, vybrané definičně omezené skupiny (podle pohlaví, věku, dosažené úrovně vzdělání) vykazují určité společné rysy.

Mladý člověk si utváří a také přetváří svou hodnotovou orientaci v průběžných konfrontacích s nejrůznějšími životními situacemi, informacemi a všemi vlivy, které na něj působí. Oproti minulým generacím ale není v současnosti mládež nositelem změny, jak tomu bývalo v minulosti, nebojuje proti spotřební společnosti dospělých. Právě naopak, nejenže akceptuje „starý“ svět, ale nedokáže už žít mimo hodnoty konzumní společnosti (Kraus 2006: 61).

Vzhledem k tomu, že prostřednictvím hodnotového systému mládeže dochází k dynamickému vývoji hodnot celé společnosti, je hodnotová orientace mládeže velmi často předmětem zájmu nejrůznějších sociologických, psychologických i pedagogických výzkumů. Významný je v tomto ohledu výzkum mládeže Petra Saka, který se touto problematikou zabývá již řadu let.

Ten identifikuje a definuje celou řadu hodnot, jejichž zastoupení u mladé generace sleduje. Na prvním místě hodnotové orientace mládeže je podle jeho dat hodnota zdraví. To je základem pro jakékoli další aktivity a základního životního pocitu

spokojenosti. Na této hodnotě lze však dokumentovat, že hodnota jedince a její přínos do jeho chování nejsou přímočaré. Navzdory dominantní pozici hodnoty zdraví u mládeže, ale i celkově v populaci, značná část lidí jedná přímo v rozporu s touto hodnotou (např. konzumace drog). (Sak 2000: 69). V pořadí druhou nejvíce vyznávanou hodnotou je mír, který je základem bezproblémového vývoje celé společnosti.

Důležitost kladných mezilidských vztahů demonstruje hodnota láska, která je na hodnotovém žebříčku mládeže na třetím místě, a hodnota životní partner, která ji následuje.

Na základě komparace dat získaných prostřednictvím faktorové analýzy vycházející ze základní korelační matice jednadvaceti hodnot definuje Petr Sak sedm hodnotových orientací mládeže (Sak 2000: 78–81):

1) Egoisticko-materialistická hodnotová orientace

V této orientaci převládají hodnoty majetku, platu, dalších příjmů, společenské prestiže, soukromého podnikání a úspěšnosti v zaměstnání. Takto hodnotově zaměřený jedinec touží po vlastním prosazení a uznání tohoto úspěchů společností, o výtěžky se s ní ovšem dělit nehodlá.

2) Profesionálně-rozvojová hodnotová orientace

Hodnoty vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce a úspěšnost v zaměstnání jsou na špičce hodnotového systému aktivního člověka, který neustále usiluje o vlastní sebezdokonalování a očekává, že ho v tomto směru podpoří i jím vykonávané zaměstnání.

3) Reprodukční hodnotová orientace

Tato hodnotová orientace, opírající se o hodnoty životní partner, rodina a děti a láska, směřuje k úsilí o založení rodiny a vytvoření optimálních podmínek pro výchovu a zdravý vývoj dětí.

4) Globální hodnotová orientace

Vyhrocení problémů současného světa, informační revoluce a nadnárodní spolupráce vedou u mnoha příslušníků mladé generace k preferenci hodnot zdravého životního

prostředí, míru a zdraví ve svém celku. Reflektují tak potřebu zachování těchto hodnot pro příznivý další vývoj lidského rodu.

5) Liberální hodnotová orientace

Tato orientace je tvořena hodnotami svoboda, demokracie a soukromé podnikání. Stěžejní roli zde hraje svoboda, která se ve svých modifikacích projevuje jako demokracie (politická svoboda) a soukromé podnikání (ekonomická svoboda).

6) Sociální hodnotová orientace

Sociální hodnotová orientace vede k překračování sebe sama, k interakcím a vztahům k druhým individuí, primárním sociálním skupinám a k lidským pospolitostem. Sociální orientace navazuje na sociabilní potřeby, které zvláště v životní fázi dospívání jsou pro mladé lidi velice důležité. Sociální hodnotová orientace směřuje člověka k sociální integraci a umožňuje jedinci překračovat individuální dimenzi (Sak 2000: 79). Tvoří ji hodnoty veřejně prospěšné práce, politické angažovanosti, společenské prestiže a hodnota být užitečný druhým lidem.

7) Hédonistická orientace člověka

Pro tuto orientaci je charakteristická nízká úroveň zodpovědnosti jedince vůči společnosti a nezáměr o hlubší rodinné a mezilidské vztahy a politické problémy.

Z provedeného výzkumu dále vyplývá, že nejsilněji je u mládeže zastoupena globální orientace, následovaná reprodukční, hédonistickou a profesně-rozvojovou orientací.

K zajímavým údajům dochází i celá řada dalších autorů, kteří se zabývají hodnotami mládeže. Např. Ivan Pavlas vyhodnocoval získaná data podle pohlaví, věku a studovaného oboru. Hodnotová orientace u obou pohlaví nevykazuje velké rozdíly. Hodnoty zdraví, přátelství a láska stojí na vrcholu pyramidy, politická angažovanost, veřejně prospěšná činnost a soukromé podnikání na pólu opačném. S narůstajícím věkem vcelku logicky nabývá na významu hodnota životní partner.

Z hlediska zaměření této práce se jeví zajímavé porovnání hodnot adolescentů podle studovaného oboru¹². Autor totiž dochází k závěru, že i zde se preference nijak výrazně neliší. Zdraví, přátelství a mírový život shodně uvádějí obě skupiny jako hodnoty nejdůležitější. U respondentů maturitních oborů jsou na dalších místech zastoupeny hodnoty láska a odpovědnost za sebe sama. Mládež z učebních oborů naopak upřednostňuje získání životního partnera a odpovědnost za sebe sama v hierarchii hodnot posunuje až na jedenáctou příčku.

Sledování hodnot mládeže se věnuje ve svých výzkumech veřejného mínění i Sociologický ústav či Ministerstvo školství. V rámci MŠMT ČR byly realizovány v souvislosti s přípravou Směrů státní politiky péče a ochrany dětí a mládeže výzkumy zabývající se životním stylem, hodnotovými orientacemi a volnočasovými aktivitami mládeže. Dotazována byla městská i venkovská mládež v rozmezí věku 15 – 29 let.

Stejně jako u šetření Petra Saka se jako první v žebříčku hodnot umístilo zdraví. Následovala hodnota „žít v míru“ a „žít ve spokojené rodině“. Celkově považují mladí lidé za velmi významné hodnoty spojené se svým vlastním nebo rodinným životem. Naopak nejméně často figurují mezi velmi významnými hodnoty týkající se „dění ve světě a společnosti“.

Tento trend má dlouhodobý charakter a zájem mladých lidí o dění v naší společnosti klesá a ještě více se projevuje nezájem, případně i nechut' opět aktivně vstupovat do života společnosti (Kolář 1997).

V porovnání s generací dospělých je možné vysledovat určité shodné prvky. Některé výzkumy také potvrzují, že hodnotový žebříček mládeže víceméně kopíruje průměrné hodnoty celé populace. Zvýrazněny jsou poněkud hodnoty přátelství, volného času a cestování (Buriánek 1993 : 61). Z výzkumů AV ČR české společnosti v oblasti hodnot jsou ale patrné i některé odlišnosti. Jako nejvýznamnější hodnotu udávají respondenti trvalý partnerský vztah a založení rodiny. Vzhledem k narůstajícímu věku je tak patrné rozšiřování reprodukční hodnotové orientace. S přibývajícím věkem klesá i hodnota úspěchů v zaměstnání.

¹² Autor konkrétně porovnává zástupce maturitních a učebních oborů.

2.4 Dílčí závěr

Pojem mládež není možné jednoznačně obecně definovat, jeho vymezení záleží na sociálním i kulturním prostředí, které jedince za příslušníka sociální skupiny mládeže považuje. Z hlediska věkového rozmezí označujeme za mládež jedince mezi 15 a cca 25 lety života. Nelze jej již považovat za dítě, k plnému zařazení do světa dospělých musí ale ujit ještě dlouhou cestu, jejíž usměrňování by mělo být jedním z primárních cílů výchovy.

Z hlediska osobnostního vývoje člověka se jedná o významné období, v kterém člověk hledá svoji roli ve společnosti i vztah k sobě samému. Uvědomuje si plně své povinnosti a zodpovědnost a buduje vlastní hodnotový systém. Jeho úspěchy i neúspěchy doprovázející tento vývoj, vlastní sebehodnocení i názory okolního sociálního prostředí působí na formování sebevědomí mladého člověka. K získání tzv. zdravého sebevědomí by svou činností měly působit zejména základní výchovné subjekty, rodina a škola.

Hodnoty a hodnotové orientace současné mládeže se zejména díky proměně společenského klimatu v 90. letech 20. století od předchozích období v mnoha ohledech liší. Liberalismus s sebou ovšem velmi často v mezilidských vztazích přináší pragmatismus jednání a vede k úpadku morálních hodnot. Na prvním místě v hodnotovém systému mládeže se přesto umísťují takové hodnoty jako zdraví, mír a láska.

3 Faktory zásadně ovlivňující utváření hodnot jedince

Hodnotový systém a hodnotové orientace mládeže jsou velkou měrou předurčeny a modifikovány mnoha faktory. Na nedospělého jedince působí celá řada subjektů, s nimiž se v rámci svého okolního prostředí pravidelně střetává. Ačkoli tento vliv ve vztahu k formování osobnosti a vlastností adolescenta nelze absolutizovat (působí zde např. i genetická výbava), hraje v jeho mentálním vývoji významnou roli.

3.1 Rodina

Rodina je bezesporu prvním sociálním prostředím, v kterém dítě přichází do styku s uceleným hodnotovým systémem. Ve vyspělých společnostech má hlavní zodpovědnost za výchovu svých dětí. Tato odpovědnost vychází z historických a kulturních tradic života společnosti a je zakotvena v jejích právních normách. Na rodinu dopadají celkové a dlouhodobé důsledky výchovy jejích dětí. Škola a ostatní výchovné instituce odpovídají vždy jen za některou dílčí oblast výchovy (Spousta 1996: 106).

Ačkoli vliv rodiny na jednání a myšlení adolescenta není logicky tak výrazný jako u dítěte, materiální, psychologické i kulturní zázemí rodiny je pro zdravý fyzický a především psychický růst mládeže nepostradatelné. Čím víc je rodinné prostředí stabilnější a harmoničtější, tím méně je nutné přistupovat k výchovným prostředkům.

Chování rodičů vůči dětem v období adolescence je nutné přizpůsobit změnám, kterými mladý člověk prochází. Ačkoli neztídka mezi oběma generacemi dochází ke vzniku konfliktních situací, nemusí vždy ve vzájemném vztahu znamenat negativní prvek. Jak uvádí Petr Macek, pokud mají adolescenti pocit, že mohou svobodně vyjadřovat názory a že se na ně bere ohled, konflikty v rodině nevadí.

Bylo prokázáno, že hodnotová orientace rodičů a z ní vyplývající aktivity ovlivňují hodnotovou orientaci dětí a jejich činnosti (Spousta 1996: 109). Řada studií ukazuje, že adolescenti se svou hodnotovou orientací podobají více vlastním rodičům než svým přátelům. To se týká především tzv. cílových hodnot, které souvisejí s jejich osobní perspektivou. Podle některých výzkumů mají rodiče větší vliv na všechny oblasti

života s výjimkou volného času (Macek 2002: 70). K tomu, aby mohly děti přijímat a vyznávat pozitivní hodnoty, je ovšem nezbytná hodnotová výchova, která vychází z pevného přesvědčení rodičů. Jen těžko bude mladý člověk napodobovat hodnotový systém rodiny, bude-li mezi deklarovanými hodnotami a faktickým jednáním rodičů zřejmý rozpor. Je velmi těžké přesvědčit adolescenta, že kouření je zbytečným a životu nebezpečným návykem, když jsou rodiče sami silnými kuřáky.

Wolfgang Březinka, rakouský filozof rozvíjející teorii výchovy, vymezuje několik podmínek úspěšné hodnotové výchovy v rodině. Důležité je především harmonické soužití rodičů a zájem o dítě. Ten se projevuje jak ve společném trávení volného času celé rodiny, tak v přehledu o kamarádech a zájmových činnostech dítěte. Rodič by měl vést svého potomka k samostatnosti, odpovědnosti a zájmu o druhé, a sám představovat pro toto jednání vzor.

Plnění těchto nemateriálních funkcí rodiny je ovšem v dnešním hektickém a na pracovní výkon orientovaném světě stále těžší. Klasická podoba rodiny s důrazem na soudržnost, lásku a péči o děti je poznamenána rozpadem vztahů, stále vzrůstající rozvodovostí i neochotou ke sňatku přistupovat. Společenský a ekonomický tlak na plné zapojení do pracovního procesu a akcent na celoživotní sebevzdělávání se logicky promítají i do rodičovské péče. Ta se často omezuje jen na zabezpečení materiálních potřeb dětí a zcela pomíjí jejich emocionální a duševní vývoj. Otevírá se tak prostor pro vliv různých vrstevnických skupin, médií a televize a počítačů. Mladý člověk tak ztrácí schopnost komunikace, reálného navazování vztahů s okolním prostředím a nezřídka se uchyluje k sociálně nežádoucímu chování a jednání.

3.2 Škola

V postkomunistickém světě vycházejícím z principů demokracie je významnější než kdykoli předtím, aby škola kromě cílené vědomostní výuky a usměrňování chování žáků dokázala zprostředkovávat kulturní a společenské hodnoty, na kterých je celý systém vystavěn. Potřeba utvářet u mladých lidí zdravý hodnotový systém je životně důležitá pro celou společnost. Školské zařízení tak musí pojmout koncepci výuky a výchovně vzdělávací program školy tak, aby dokázal žákům tyto hodnoty přiblížit, upozornit na jejich důležitost a v neposlední řadě přispět k jejich akceptaci. Vedle

rodiny se tak škola stává druhým nejvýznamnějším faktorem, který na mladého člověka působí.

Obsah vzdělávání se mění v závislosti na změnách společnosti. Vzdělání nezahrnuje jen osvojené poznatky (vědomosti), ale také hodnotovou orientaci, zájmy, přesvědčení a postoje žáků, které se promítají do jejich chování a jednání. Hodnoty jsou tou částí učiva, která formuje vztah žáka ke světu a která se utváří ne mimo, ale v rámci jeho poznávací činnosti. Zabudování hodnotové orientace do celkové práce škol je tak jedním z hlavních požadavků současného přístupu k pedagogice (Horák, Josífková, Novotná, Štěpanovič 2001: 5).

Žák by už neměl být pasivním účastníkem výchovného procesu, učitel by jej měl motivovat prostřednictvím vhodných výukových metod k utváření vlastních postojů a hodnot¹³. V ideálním případě by se měl zajímat nejen o probírané učivo, ale i o problémy žáků ať už jako jednotlivců či jako kolektivu. Pro své žáky se pak stává osobností, jejíž názory berou v úvahu a kterou respektují. Učitel tak hraje významnou roli i při formování osobnosti žáků a studentů a de facto spolu ovlivňuje budoucí společenské klima.

Marek Fajfr navrhuje ve své stati jeden z nástrojů, o který by se měla moderní výchova opírat, a který by měl nahradit pouhé předávání čistých faktů a četbu textů. Výchovu lze dle jeho názoru založit na kontinuálním vyprávění příběhů, které jsou dynamické stejně jako by měla být nikoli absolutní, ale funkční hodnota současného vzdělávání a výchovy (Fajfr 2008: 8–86).

Taťána Göbelová uvádí na základě různých přístupů k hodnotové výchově další možné metody aktivní výchovy (Göbelová 2008: 57–61):

1) Vštěpování

Tento přístup směřuje k tomu, aby si žáci osvojili konkrétní soubor hodnot, který se má stát součástí jejich hodnotového systému, a to na základě využití systému odměn a

¹³ Aby ovšem bylo učitelovo jednání úspěšné, musí být učitel sám o významu a přínosu svých tvrzení přesvědčen.

sankcí, hry či hraní rolí. Hodnoty jsou v tomto přístupu zchápany jako společensky přijaté normy chování.

2) Rozvoj morálního usuzování

Rozvoj morálního usuzování vychází z Piagetovy a Kohlbergovy teorie morálního vývoje¹⁴. Morální usuzování se rozvíjí na základě zdůvodňování vlastních rozhodnutí v reálných i imaginárních situacích zahrnujících morální dilemata.

3) Analýza

Tento přístup je založen především na rozumovém uvažování a zdůvodňování. Rozporné otázky v oblasti hodnot a morálky jsou zkoumány na základě vlastní rozumové úvahy s využitím metod racionální diskuze, ověřování principů, případových studií a vlastních výzkumů a debat.

4) Vyjasňování hodnot

Tento přístup kombinuje využití racionálního myšlení i citového prožívání k vyjasnění vlastních hodnot a vzorců chování. Prostřednictvím hraní rolí, simulací či cvičení zaměřených na analýzu dochází k identifikaci vlastního systému hodnot.

5) Akční učení

Akční učení představuje pro žáky příležitost, při níž mohou uplatňovat své hodnoty v konkrétních situacích a jednáních. Zaměřuje se na vzájemné interakce mezi jedincem a společností (v hrách, debatách, simulovaných situacích...).

Výchova k hodnotám si klade za cíl vést žáky k poznání, rozvíjení a pochopení svých vlastních hodnot. Hlavním úkolem pedagoga je v mladém člověku podnítit vytvoření hodnotové orientace a pomoci mu se v jednotlivých hodnotách orientovat a rozlišit jejich prioritu. Je nezbytné, aby jedinec získal zároveň schopnost jednat v souladu s vyznávanou hodnotou.

¹⁴ L. Kohlberg rozlišuje 3 hlavní stádia morálního vývoje, a to 1) předkonvenční úroveň, kdy se dítě chová bez ohledu na druhé, 2) konvenční úroveň, kdy se dítě přizpůsobilo tlaku výchovy a společnosti a řídí se tím, co se od něj očekává, a 3) postkonvenční úroveň, kdy se mladistvý řídí svými vnitřními principy, které pochopil a převzal za své (Čáp, Mareš: 2007: 341.)

Vhodným pedagogickým působením je bez pochyby možné ovlivnit a potlačit mezi mládeží takové nežádoucí a zhoubné jevy, jako je nárůst extremistických tendencí. Žák by měl být vychováván k pochopení a akceptaci i jiných hodnotových orientací, než je ta jeho a učit se vycházet s ostatními bez jakýchkoli předsudků. Takto orientovaná výchova posiluje stabilitu celého společenského systému a snižuje napětí v mezilidských vztazích.

Náplň vzdělávacího programu zahrnuje jak hodnoty společnosti, tak zároveň individuální hodnoty jedince. Hodnoty jsou tím, co konstituuje kurikulum jako celek – což je patrné z komparací jednotlivých vzdělávacích systémů. V kurikulu demokratických zemí jsou za podstatné hodnoty považovány nezávislé myšlení, spolupráce a osobní odpovědnost, tedy hodnoty umožňující rozvoj demokratické občanské společnosti (Göbelová 2008: 26).

Plnohodnotnou školskou výchovu je nezbytné opřít o aktivní spolupráci s rodiči. Rodiče by měli od školy získávat informace nejen o individuálních úspěších či neúspěších svých dětí, ale i o výchovném trendu a metodách výuky tak, aby se předcházelo diskontinuitě v hodnotové výchově mladého člověka. Škola by na druhé straně měla reflektovat situaci rodin svých žáků a přistupovat ke vzdělávání s ohledem na různá specifika, která se v jejich sociálním prostředí objevují.

Budoucí škola je v některých projektech charakterizována jako systém služby dítěti, utvářející předpoklady k jeho optimálnímu individuálnímu a společenskému uplatnění. Tento trend je akceptovatelný zejména pro rodinu, která je hlavním garantem výchovy dítěte a zároveň institucí pociťující v plné míře celkové důsledky jeho výchovy (Střelec 1990: 165).

Jak vyplývá z výzkumů provedených katedrou pedagogiky MU, které uvádí ve své stati Stanislav Střelec, realita se od ideálního stavu výrazně liší. Tázání pedagogové naopak upozorňují na to, že rodiče projevují menší zájem o práci škol a o studium svých dětí (což se projevuje klesající účastí na rodičovských schůzkách) a vztah mezi školou a rodinou se nemění (Střelec 1990: 165). V tomto ohledu je tedy třeba ujit ještě velký kus cesty, hlavní odpovědnost při plnění tohoto úkolu leží na rodičích, jimž by výchova jejich dětí neměla být lhostejná.

Školská zařízení nehrají ale významnou roli pouze v čase školní výuky. Školy různých stupňů kromě výuky poskytují v různé míře nabídku možností využívání volného času pro své žáky a studenty. Většinou má tato nabídka podobu činnosti zájmových útvarů nebo příležitostných aktivit volnočasového charakteru. V rámci škol a v souvislosti s volným časem mají specifické postavení základní umělecké školy a jazykové školy (Pávková 2008: 34).

3.3 Vliv televize a médií

Vědecko-technický vývoj 20. století nabídl člověku v oblasti informovanosti, trávení volného času i vzájemné komunikaci zcela nové možnosti. Životní styl lidí, a s tím i jejich hodnotová orientace, je velmi silně ovlivňován působením nejrůznějších médií, ať už se jedná o tisk, televizi či internet. Tyto sdělovací prostředky jsou využívány při práci, studiu i vyplňování volného času. U mladé generace často tyto prostředky nahrazují péči rodičů, kteří nemají čas trávit se svými potomky volná odpoledne, vytěsňují osobní kontakty a aktivní zájmy dětí a velmi často přispívají k odcizení od reálného světa.

Mladá generace je nejsenzitivnější složkou společnosti, nejcitlivěji reaguje na nové fenomény ve společnosti a stává se generačním subjektem nových vývojových trendů. To platí i ve vztahu k médiím. Vývoj médií a vývoj mladé generace jsou vzájemně provázány. Lze říci, že pro nové mediální fenomény je mladá generace sociálním médiem, který mediální inovace vnáší do společnosti. Prostřednictvím mladé generace nové technologie nejen vstupují do společnosti, ale také naopak zastaralé technologie společnost opouštějí (Sak 2005: 107).

Teoretické vymezení vlivu médií na děti a mládež ve své práci podává např. Otto Čmolík, který uvádí tři druhy tohoto působení. Zaprvé jde o působení přímé specificky orientované na děti a mládež. Tato tvorba je určena přímo dětem¹⁵ a v menší či větší míře obsahuje určitý výchovný prvek, záleží na její konkrétní formě (např. vyšší edukativní hodnota školního časopisu). Druhým typem je taktéž působení přímé, které ovšem není směřováno pouze dětem a mladistvým. Obsah těchto mediálních aktivit může být pro mladistvého přínosný a obohacující (např. obecný přehled získaný četbou

¹⁵ Jde např. o pohádky, písničky, dětské časopisy či televizní pořady určené dětem a mladistvým.

novin), nicméně i výchovně nevhodný či dokonce škodlivý (např. shlédnutí filmu nevhodného pro mládež do osmnácti let). Jako poslední uvádí autor působení nepřímé specificky zaměřené na dospělé, kde je typ mediálního obsahu na pomezí mezi světem dospělých a světem dětí a rovněž směřuje k prohloubení výchovy u dětí a mládeže (Jandová 2007: 40).

První místo v oblíbenosti zaujímá mezi mládeží již od 80. let televize. Ta se zároveň stala dominantní volnočasovou aktivitou, jejíž vliv na socializaci jedince je nezpochybnitelný. Nabízí pohodlné a nenáročné zaplnění doby odpočinku a pomáhá zapomenout na každodenní realitu. Nebezpečí přílišného sledování televizní obrazovky spočívá v tom, že mladý člověk se velmi lehce nechá strhnout k pasivnímu a konzumnímu způsobu života, který se následně promítá do jeho psychické i fyzické kondice.

Televize je médium, které díky své možnosti audiovizuálního působení disponuje velmi účinným nástrojem k ovlivňování veřejného mínění, názorů lidí, jejich postojů a hodnot. Televizní vysílání může být prostředkem šíření informací, osvěty a vzdělanosti, avšak nese s sebou i vážná nebezpečí. Dochází ke komercializaci, divákům jsou nabízeny podbíživé programy nevalné hodnoty, doslova vnucovány reklamy či násilí (Bělohradská: 1). Vhodně vybraný pořad a přiměřený čas věnovaný televizi může ale výchovu mladistvých podpořit, podnítit zájem o určitou problematiku nebo doplnit znalosti získané ve výchovných institucích. Při regulaci času stráveného u televize i při samotném výběru obsahu vysílání je klíčová role přístupu rodičů.

Fenoménem, který v současnosti televizi víc než úspěšně konkuruje v oblasti trávení volného času, je počítač, zejména ve spojitosti s využíváním internetu. Postupně se stává nezbytností jak při studiu, tak při práci. Internet představuje téměř neomezený zdroj informací a zábavy. U adolescentů je většinou využívána tato jeho druhá stránka. Čas strávený u internetu je u dnešní mládeže velmi často považován za nejvyšší prioritu, které jsou podřizovány všechny ostatní aktivity¹⁶. Internet se stává prostředkem k hledání a experimentování s identitou, navazování nových vztahů i místem sexuálních aktivit.

¹⁶ Petr Sak uvádí, že vlastnictví počítače je pro mládež mezníkem mezi chudobou a normalitou. Nemít počítač znamená pro českou mládež být chudý (Sak 2005: 111.)

Výzkum provedený na přelomu tisíciletí v Kanadě ukázal, že míra užívání internetu je u děvčat i chlapců víceméně stejná; většinu času mládež věnuje komunikaci s lidmi, které znají z běžného života. Největší procento českých adolescentů (20,5%) tráví u internetu mezi jednou až dvěma hodinami denně, více než dvě hodiny ovšem v celkovém souhrnu věnuje internetu téměř 54% mládeže. Ačkoli vzniká riziko závislosti (potenciálně je ohroženo cca 5% adolescentů), přínosy využívání internetu převažují podle Šmahela nad jeho riziky. Mezi jeho výhody patří zejména zlepšení angličtiny, práce s PC a komunikace či pomoc při seznamování (Šmahel 2005). S tímto tvrzením je možné polemizovat, neboť rizika spojená s používáním internetu nespočívají pouze v závislosti, ale díky neomezenému obsahu a přístupu k němu i v ohrožování mravní a hodnotové výchovy mladého jedince. Přílišná fixace na kybernetický imaginární prostor může zároveň poškozovat schopnost navazovat reálnou komunikaci a mezilidské vztahy.

Problematické využití volného času mládeže ve spojitosti s osobním počítačem představuje i hraní počítačových her. Ty jsou často zatracované pro své agresivní obsahy a jejich hraní považováno za zbytečné plýtvání časem. Stávají se noční můrou pro odborníky i rodiče. Snižují u dětí zájem o četbu, přispívají k zanedbávání školních povinností a přerušují kontakty se svými vrstevníky. Důvody pro vysokou oblíbenost elektronických her v období adolescence lze nalézt v úsilí adolescenta o autonomii, snaze o odlišení se od okolního světa a konformitě se svými vrstevníky. Nové technologie jsou příležitostí pro vytváření specifického území, za jehož hranice rodičovská autorita nemůže. Hraním elektronických her adolescenti vytvářejí prostor pro sociální interakce a sociální kontakt, prostor pro formování přátelství a tvorbu vrstevnických skupin s odlišnými pravidly, normami, hodnotami, vzorci chování a specifickou komunikací (Vaculík 2002: 209–211). Není tedy zcela na místě přistupovat ve výchovných opatřeních k úplnému zákazu těchto aktivit, rodiče by ovšem měli aktivním přístupem nabídnout svému dítěti i alternativní možnosti využití volného času.

Ve stínu současné oblíbenosti elektronických médií zůstává četba. Zájem o kvalitní literaturu upadá, pokud mládež čte, dává většinou přednost bulvárním deníkům. S nárůstem možností nenáročného trávení volného času u televizních či počítačových obrazovek klesá počet mladých čtenářů. Souvisí to jak s celkovou proměnou

společnosti, která se stále více digitalizuje, tak s pohodlností přijímání jednoduchých a jednoznačných sdělení, které umožňují právě elektronická média.

Ačkoli jsou ve vztahu k elektronickým médiím zmiňována převážně rizika a negativní dopady na mladou generaci, jsou neodstranitelnou částí moderního světa a je k nim tak třeba přistupovat. Namísto jejich odmítání je třeba zaměřit se na možné pozitivní prvky využívání médií a naučit mládež s médii vhodně zacházet. Jasná koncepce mediální výchovy jako součást vzdělávání umožní předcházet rizikům a zároveň obohatí vzdělávací proces o faktor, který je současné generaci mládeže velmi blízký.

Podle výzkumů, které ve své stati zveřejňuje Jitka Bělohradská, bylo ovšem zjištěno, že využívání počítačů a internetu ve výuce je zatím na poměrně nízké úrovni. Pouze 10% dětí uvedlo využití PC v zeměpisu, 9% dětí uvedlo český jazyk a stejný počet cizí jazyky. Pokud je práce s počítačem zařazena do výuky, jedná se ve většině případů o procvičení učiva s využitím počítačových výukových programů. Nutno si však uvědomit, že širšímu využití PC ve výuce často brání technické možnosti školy (Bělohradská: 4).

3.4 Náboženství a církevní organizace

Nízká úroveň religiozity v období komunistického režimu se promítla i do míry významu duchovního a náboženského života současné společnosti. Česká mládež zůstává i dvacet let po přechodu k demokracii extrémně ateistická, a to i přes příliv nových náboženských směrů, které nabídly alternativu klasickým náboženským církvím¹⁷. Vliv náboženství na hodnotové orientace mládeže je tak velmi omezený.

Ačkoli na počátku 90. let stoupl zájem o aktivity a členství v katolické církvi i alternativních náboženských a duchovních směrech, tento trend se neukázal jako dlouhodobě stabilní. Petr Sak v této souvislosti uvádí, že čím byl směr módnější, tím strmější je pokles zájmu o něj. Zájem o tradiční katolickou a protestantské církve klesá nejmírněji (Sak 2000: 135).

¹⁷ Tyto směry jsou označovány jako tzv. New Age; jde o různé podoby nového zájmu o duchovní a náboženské otázky – např. přejímání východních náboženských prvků (Martinek 2006: 73).

U mladých lidí, vychovávaných a vedených k víře v Boha, je oproti jejich vrstevníkům možné identifikovat v preferenci hodnot celou řadu odlišností, neboť náboženství interpretuje řadu otázek odlišně od ateistického přístupu a u svých stoupenců vyžaduje určité chování. U hodnot „mít dobré zdraví“ a „žít v míru“ jsou téměř identické; velký rozdíl v preferencích je ale patrný u hodnoty „žít ve spokojené rodině“, která se úzce pojí s hodnotami křesťanské společnosti. Zatímco u mládeže ateistické je prioritní pro 83% dotázaných, pro část věřící v Boha je to o celých 9 procentních bodů více. Podobné výsledky jsou i v případě hodnoty „mít děti“. Oproti tomu nevěřící mládež o něco častěji zdůrazňuje význam dobré práce, náboženská orientace hraje výraznou roli i v případě preference peněz (důležitější o 19% pro skupinu nevěřící mládeže). Tyto výsledky jsou vzhledem k akcentu náboženství na nemateriální hodnoty vcelku pochopitelné.

3.5 Vrstevnické skupiny

Vrstevnické vztahy v období adolescence hrají důležitější roli než kdykoli předtím či kdykoli potom. Jsou to právě stejně staří jedinci, kteří mladistvému ukazují nejširší paletu nejrůznějších vzorců chování, názorů a pocitů. Mladý jedinec tak v rámci této sociální skupiny může relativně nezávazně testovat své vlastní možnosti a postoje a konfrontovat je s ostatními.

Dospívající se cítí dobře, když mají pocit, že jsou vrstevníky viděni, slyšeni a oceňováni. Posiluje to jejich vlastní pozici a pocity významnosti. Vědomě či nevědomě sdílejí stejnou zkušenost, stejnou životní pozici, stejné problémy, nejistoty a nejasnosti. Toto sdílení ovšem nebrání pocitu, aby se necítili ve vrstevnických vztazích sami. To je dáno právě instrumentální povahou vrstevnických vztahů – nemají hodnotu sami o sobě, ale jsou prostředkem k hledání a ujasňování vztahu k sobě samému (Macek 2002: 57).

Nezastupitelnou roli hrají v průběhu adolescence i vrstevnické skupiny, jejichž charakter odpovídá věku a mentální vyzrálosti jejich členů¹⁸. Nepomáhají nejen rozvoji sociální komunikace a získávání pocitu důležitosti a vlastní hodnoty, ale v případech

¹⁸ Nejprve se jedná o malé dívčí či chlapecké neformální skupiny, které se v období střední adolescence začínají setkávat ve větších skupinách, a postupně vykrystalizují do prvních pokusů o partnerské heterosexuální vztahy (Macek 2002: 58).

selhávání některých funkcí rodiny (zejména podpory) dokážou její roli substituovat. Podle Hamacheka rovněž stabilizují a zakotvují dospívajícího v procesu vlastních fyzických, psychických a sociálních změn, adolescenti si uvědomují, že podobné změny prožívají i jejich vrstevníci (Macek 2002: 58).

Účast ve vrstevnické skupině může nahrazovat i další z funkcí rodiny, kterou je osvojování nových rolí, pokud se neuplatňuje v rozsahu a míře, jaká je pro zdravý duševní rozvoj mladého jedince potřebná. Chování vrstevníků tak může být důležitým rámcem pro to, aby si dospívající uvědomil, jaké chování je žádoucí, oceňované a naopak čeho by se měl ve svém projevu zdržet, neboť tyto prvky vyvolávají u ostatních negativní reakce.

3.6 Dílčí závěr

Hodnotový systém a hodnotová orientace nejsou prvky, se kterými se člověk narodí, ale jsou naopak výsledkem působení mnoha faktorů, které na něj v průběhu jeho života (a to především v období dětství a adolescence) působí. Ačkoli je třeba brát v úvahu genetické dispozice, je to právě sociální okolí jedince, které se největší měrou podílí na utváření žebříčku hodnot.

Hlavní zodpovědnost za kvalitní hodnotovou výchovu má v období dětství bezesporu rodina, a i když její vliv na adolescenta není již tak výrazný, zejména rodinná atmosféra a přístup k mladistvému zásadně ovlivňují jeho postoje a způsob využívání volného času. Výzkumy bylo prokázáno, že se adolescenti svou hodnotovou orientací svým rodičům velmi podobají. Důležitou funkcí rodiny je i spolupráce s výchovnými zařízeními, zejména školou. V rámci vzdělávacího programu je důležité, aby nebyl žák pojímán jen jako pasivní součást a nucen pouze k naučení určité látky, ale aby byl veden k orientaci v hodnotách, jejich přijímání a rozlišení priority. Škola by tedy měla fungovat nejen jako systém k předávání znalostí a vědomostí, ale i jako zprostředkovatel kulturních a společenských hodnot.

Vedle těchto základních sociálních prostředí je adolescent vystaven působení celé řady dalších vlivů, ať už se jedná o vrstevníky, kteří přispívají k uvědomění si své

pozice v sociálních vztazích a respektování hodnot druhých, či o dnes všudypřítomná média.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4 Průzkum hodnotové orientace vysokoškolské mládeže

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem této práce je zjistit, zda existuje rozdílnost v hodnotové orientaci zkoumaných skupin respondentů a vyvrácení či potvrzení stanovených hypotéz. Pro naplnění tohoto cíle byl proveden průzkum hodnotové orientace studentů ze dvou rozdílných vysokých škol. Jednalo se o studenty z Vysokého učení technického a Masarykovy univerzity v Brně.

4.1 Projekt průzkumu

Pro shromáždění potřebných informací byla použita metoda průzkumu, jehož nástrojem bylo dotazníkové šetření. Při této metodě bylo využito jednak osobního dotazování na zmíněných univerzitách v Brně a jednak byla použita forma on-line webového dotazníku, který byl zaslán na emaily respondentů. Tomuto postupu předcházelo vyhotovení souboru otázek. Osobní dotazování zaručilo velkou výhodu průzkumu, a to přímou zpětnou vazbu. Odpovědi byly s respondenty konzultovány bezprostředně po jejich vyplnění.

Pro účely provedení průzkumu byly stanoveny hypotézy, které byly základem pro jeho vyhodnocení, a to prostřednictvím jejich potvrzení nebo vyvrácení.

Byly stanoveny tyto cíle:

Primárním cílem je potvrzení či vyvrácení předem stanovených hypotéz.

Sekundárním cílem je rozbor a analýza zjištěných výsledků a jejich interpretace.

Hypotézy:

Hypotéza 1) Hodnotová orientace mezi studenty VUT a MU bude odlišná.

Hypotéza 2) Na hodnotovou orientaci vysokoškolské mládeže má velký vliv jejich studium.

Hypotéza 3) Z hlediska pohlaví budou v hodnotové orientaci velké rozdíly.

Hypotéza 4) Vysokoškolské vzdělání rodičů ovlivňuje utváření hodnot jejich dětí.

Popis metod:

Ve své empirické části jsem k dosažení stanovených cílů použila nástroj dotazníkové šetření. Důležitým krokem realizace mého průzkumu bylo logické sestavení otázek dotazníku, jelikož jeho správná koncepce byla nezbytná pro zjištění stanoveného cíle. Vyhotovení vhodného souboru otázek předcházelo samotné dotazování. Při sestavování otázek byl brán ohled na celkovou úpravu dotazníku, otázky byly sestaveny a formulovány tak, aby byly jasné a nebyl problém na ně odpovědět. Celkově se dotazník skládal z deseti otázek a délka dotazování trvala v rozmezí 5-7 minut.

Po získání požadovaného počtu vyplněných dotazníků bylo provedeno jejich vyhodnocení, transformace do grafů a následná interpretace.

Výběr vzorku respondentů a sběr dat:

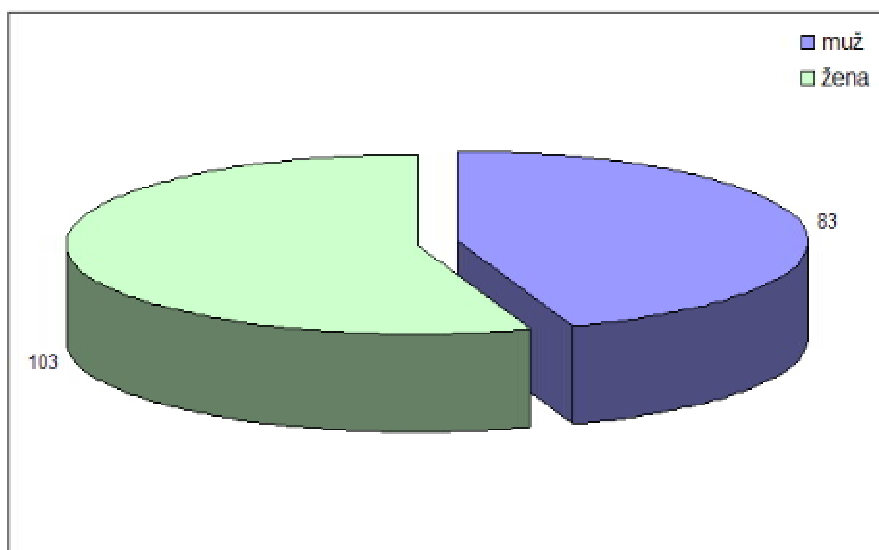
Po vyhotovení dotazníků následoval samotný průzkum, jenž proběhl v průběhu února a března letošního roku na zmíněných univerzitách v Brně.

Oslovenými respondenty byli náhodní studenti vyšších ročníků Vysokého učení technického fakulty strojní, stavební a elektrotechnické a Masarykovy univerzity fakulty pedagogické, sociálních studií a filozofické, kteří se v době průzkumu pohybovali v prostorách těchto škol. Celkový počet oslovených bylo kolem dvou set, avšak počet vyplněných dotazníků byl 186, a to 94 v prostorách Masarykovy univerzity a 92 na Vysokém učení technickém. Vyplnění dotazníku trvalo 5-7 minut, a tak tato činnost nebyla pro respondenty časově náročná. Při osobním dotazování bylo snahou oslovit respondenty obou pohlaví ve stejném počtu, s cílem zhodnotit jejich rozdílné odpovědi.

Samotný průzkum se také neobešel bez neochoty některých studentů dotazník vyplnit, avšak nakonec se jim podařilo získat dostatečný počet pro interpretaci a závěrečnou zprávu průzkumu.

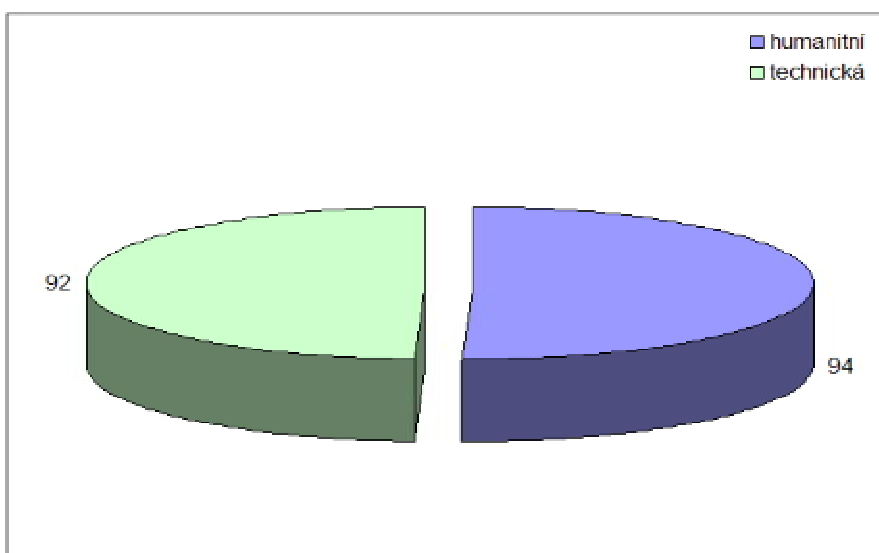
4.3 Interpretace výsledků šetření

Graf 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví

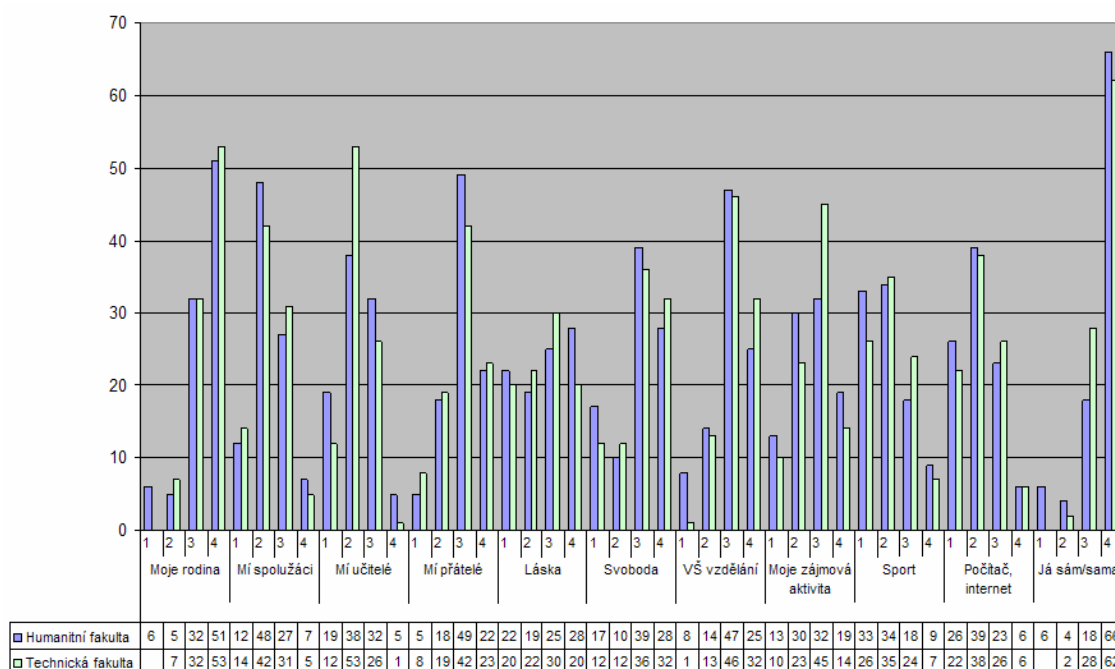
Tento graf zachycuje rozdělení respondentů, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření podle pohlaví. Šetření se zúčastnilo celkem 186 respondentů, z nichž bylo 103 žen a 83 mužů.

Graf 2: Rozdělení respondentů dle typu univerzit

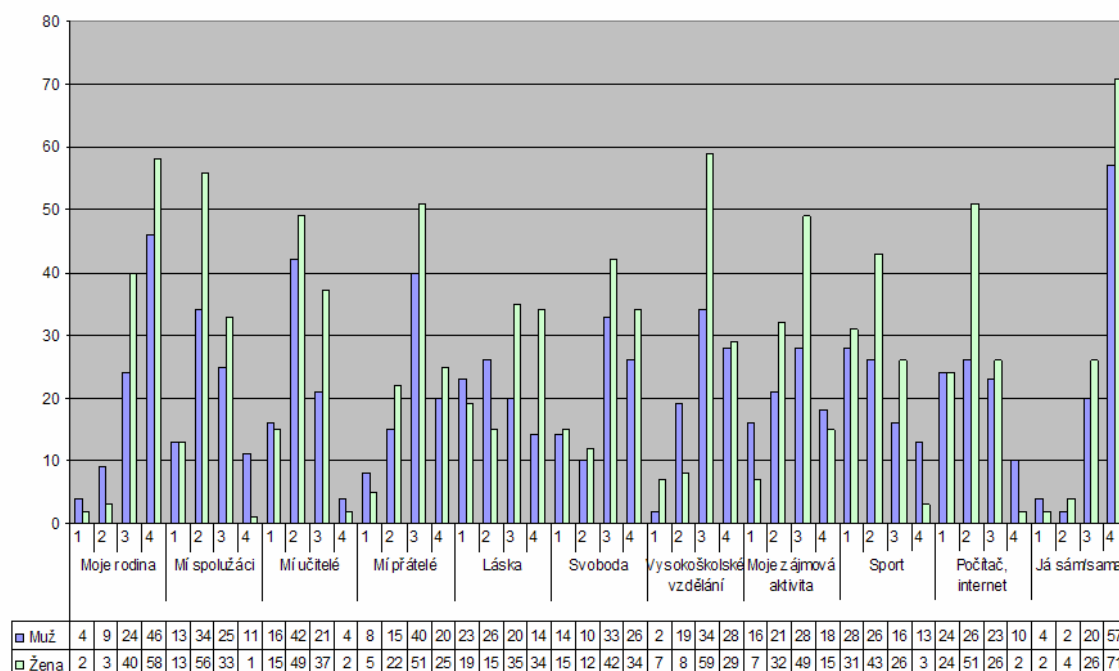
V tomto grafu je znázorněno rozdělení respondentů podle typu univerzit, kterou navštěvují. Respondentů bylo 94 z univerzity humanitní a 92 z univerzity technické.

Graf 3: Odpovědi na otázku č. 1 - rozdělení dle typu univerzit

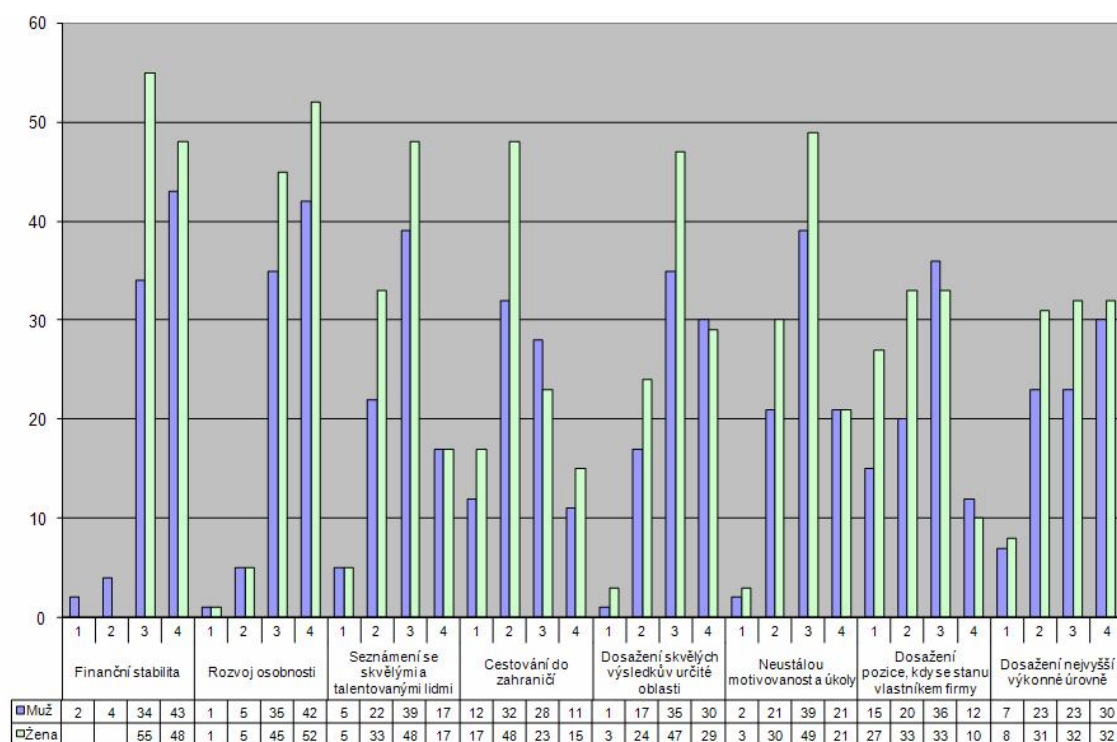
Tento graf znázorňuje odpovědi na otázku č. 1, kde respondenti hodnotili váhu různých okolností, které měly v jejich dosavadním životě význam při tvorbě jejich názorů, postojů a hodnot. Grafické vyjádření zachycuje rozdílné hodnocení studentů humanitní a technické univerzity. Na první pohled je patrné, že studenti obou univerzit měli toto hodnocení zcela odlišné, avšak ve dvou hodnoceních se shodli. Nejvíce jsou při tvorbě jejich názorů, postojů a hodnot ovlivněni sami sebou a následně jejich rodinou. Dále jsou studenti technické univerzity nejvíce ovlivněni svým vzděláním a svou zájmovou aktivitou, kdežto studenti univerzity humanitní svými spolužáky a přáteli. Naopak nejméně jsou studenti obou univerzit ovlivňováni sportem a počítačem či internetem.

Graf 4: Odpovědi na otázku č. 1 - rozdělení dle pohlaví

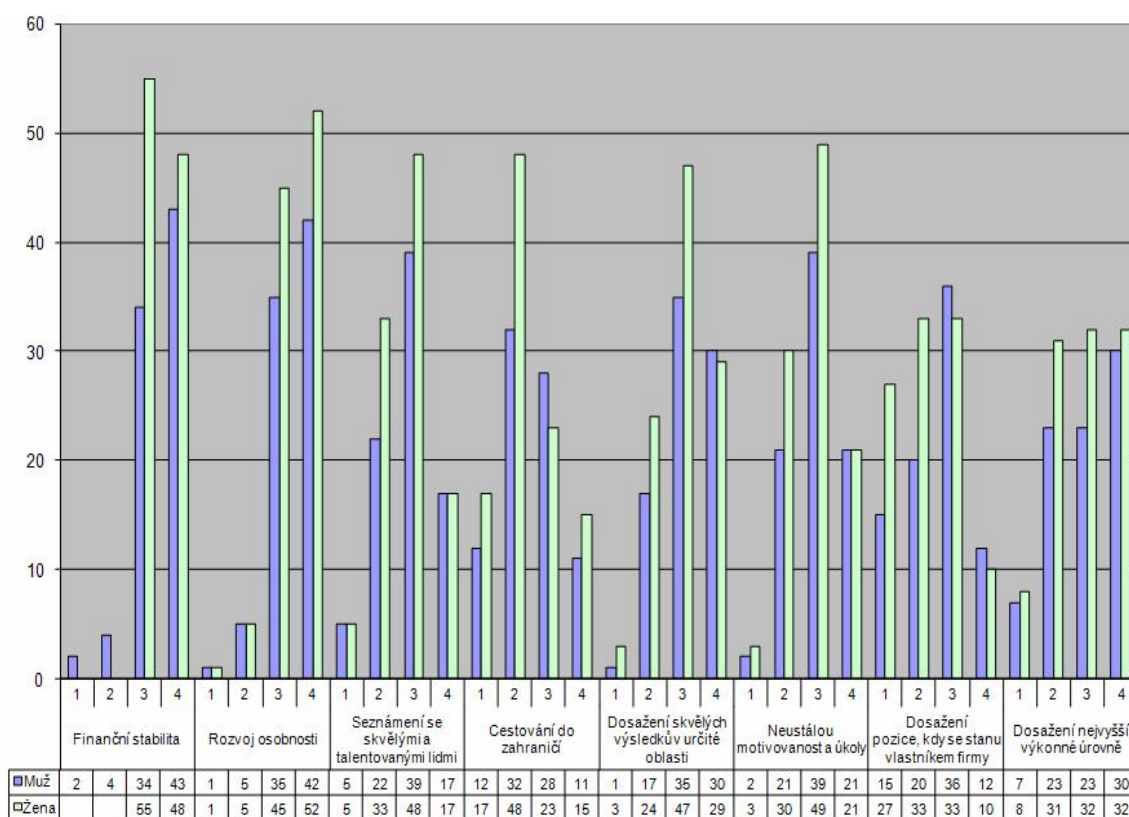
Nyní můžeme vidět grafické znázornění odpovědí na otázku č. 1, stejně jako u grafu předcházejícího, avšak tentokrát graf zachycuje rozdílné hodnocení respondentů mužů a žen. Jejich hodnocení je jako u předcházejícího grafu zcela odlišné, avšak tento výsledek je dán především tím, že respondentů, kteří se zúčastnili šetření, bylo více žen, než mužů. Dotázaných žen bylo o 20 více, než mužů a tudíž lze ve výsledném hodnocení říci, že se obě pohlaví při hodnocení váhy okolností, jež mají vliv na jejich názory, postoje a hodnoty shodly.

Graf 5: Odpovědi na otázku č. 2 - rozdělení dle typu univerzity:

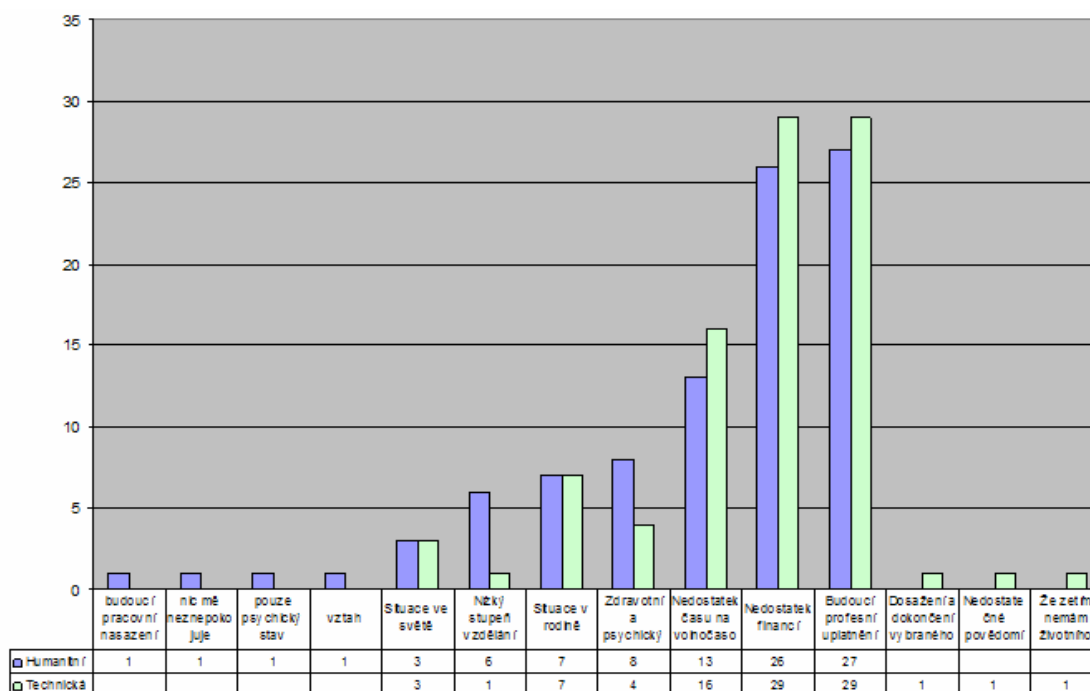
Tento graf zachycuje odpovědi na otázku č. 2, kde respondenti hodnotili váhu možností, které očekávají od své kariéry. Studenti technické univerzity nejvíce od své kariéry očekávají rozvoj osobnosti, dále finanční stabilitu a poté neustálou motivovanost a úkoly. Hodnocení studentů univerzity humanitní bylo podobné, avšak na prvním místě očekávají finanční stabilitu, dále rozvoj osobnosti a také neustálou motivovanost a úkoly. Pro studenty obou univerzit je poměrně žádoucí seznámení se skvělými a talentovanými lidmi a dosažení skvělých výsledků v určité oblasti. Z hodnocení by se dalo říci, že studenti nejméně očekávají cestování do zahraničí a dosažení pozice, kdy se stanou vlastníkem firmy.

Graf 6: Odpovědi na otázku č. 2 - rozdělení dle pohlaví

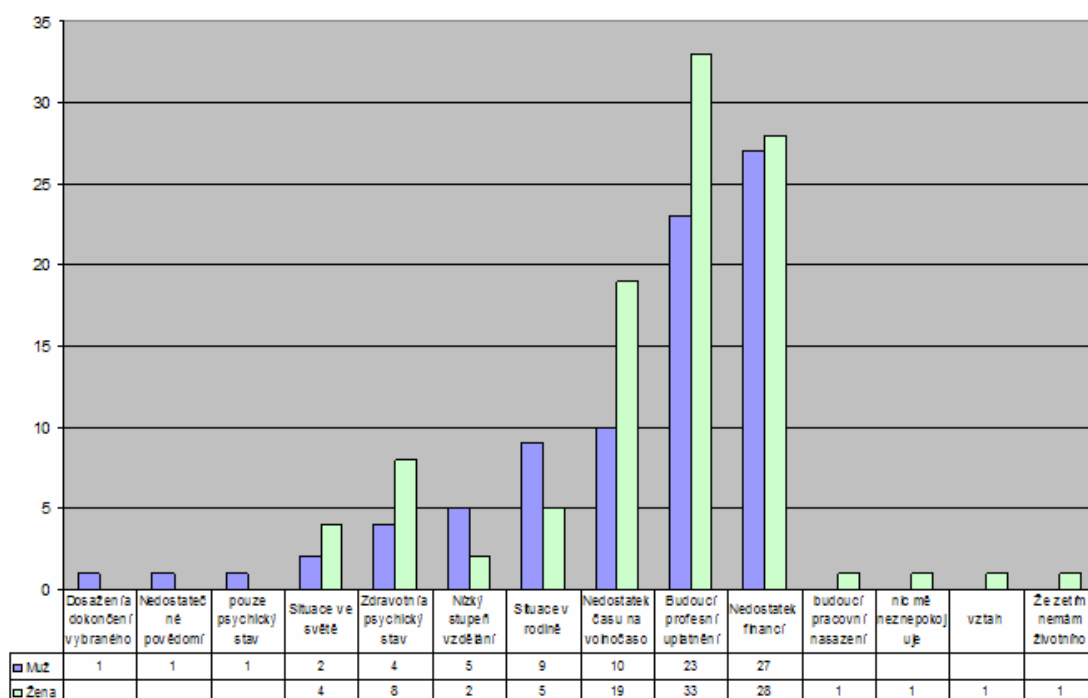
V tomto grafickém znázornění můžeme opět vidět stejné hodnocení jako u grafu předcházejícího, avšak nyní se jedná o hodnocení rozdělené podle pohlaví. Hodnocení mužů a žen se v tomto případě velmi liší, avšak jak již bylo zmíněno, tohoto hodnocení se zúčastnilo větší počet žen, než mužů, a tím je tedy mimo jiné dán tento rozdíl. V celkovém hodnocení by se opět dalo říci, že se obě tyto pohlaví shodují. Od své budoucí kariéry nejvíce očekávají finanční stabilitu a dále rozvoj osobnosti, neopomenutelný význam má pro obě pohlaví seznámení se skvělými a talentovanými lidmi a také dosažení skvělých výsledků v určité oblasti. Tyto výsledky se samozřejmě shodují s hodnocením vyjádřeným v grafu přecházejícím.

Graf 7: Odpovědi na otázku č. 3 - rozdělení dle typu univerzity

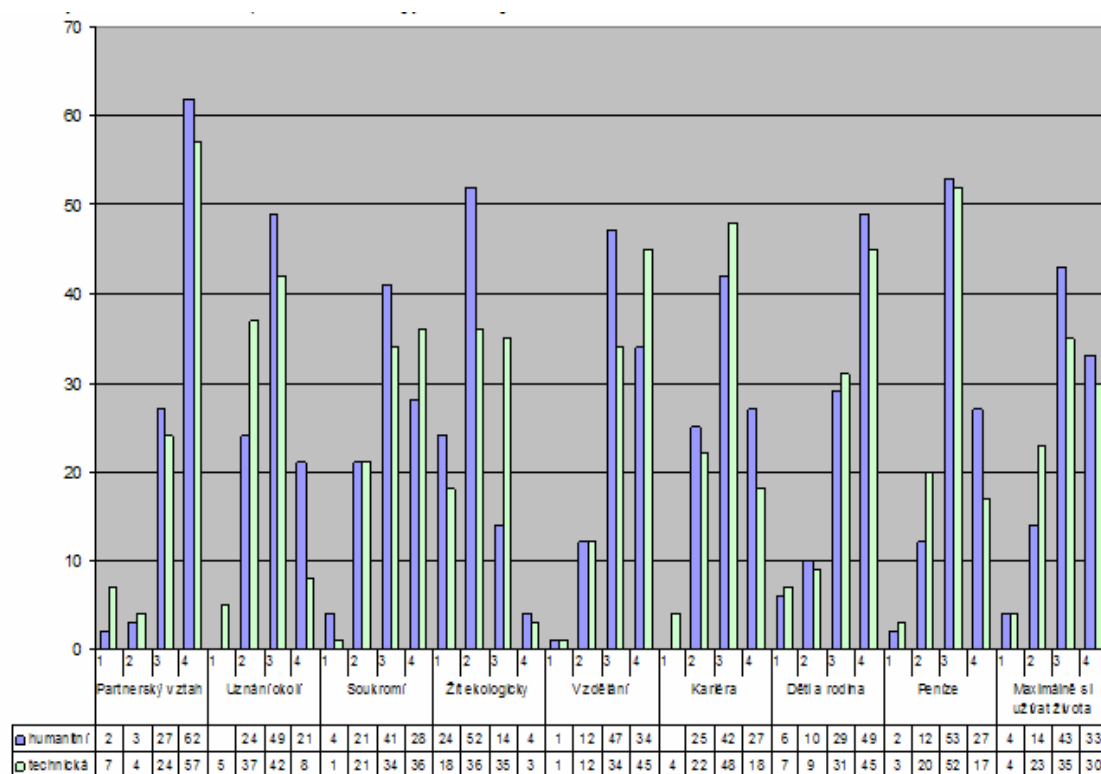
V tomto grafu jsou zachyceny odpovědi na otázku č. 3, jež jsou rozděleny podle respondentů z humanitní a technické univerzity. V této otázce respondenti hodnotili, co je v jejich současné životní situaci nejvíce znepokojuje. Z grafu je patrné, že hodnocení studentů obou univerzit je velmi podobné. Studenty obou univerzit v dnešní životní situaci nejvíce znepokojuje pomyšlení na jejich budoucí profesní uplatnění, čili prozatím nemají jasno, jakou profesi by chtěli v budoucnu vykonávat a také zda vůbec nějaké místo po studiu získají a uplatní se na trhu práce. Dalším potenciálním faktorem strachu je nedostatek financí, což by se dalo říci, že se toto ohodnocení dalo očekávat. Mnoho studentů nemá v dnešní době ani čas na práci, prostřednictvím níž by si peníze vydělali, a podle hodnocení nemají ani dostatek času na volnočasové aktivity. Zdravotní a psychický stav dále více znepokojuje studenty z humanitní univerzity, studenty z univerzity technické více znepokojuje situace v rodině.

Graf 8: Odpovědi na otázku č. 3 - rozdělení dle pohlaví

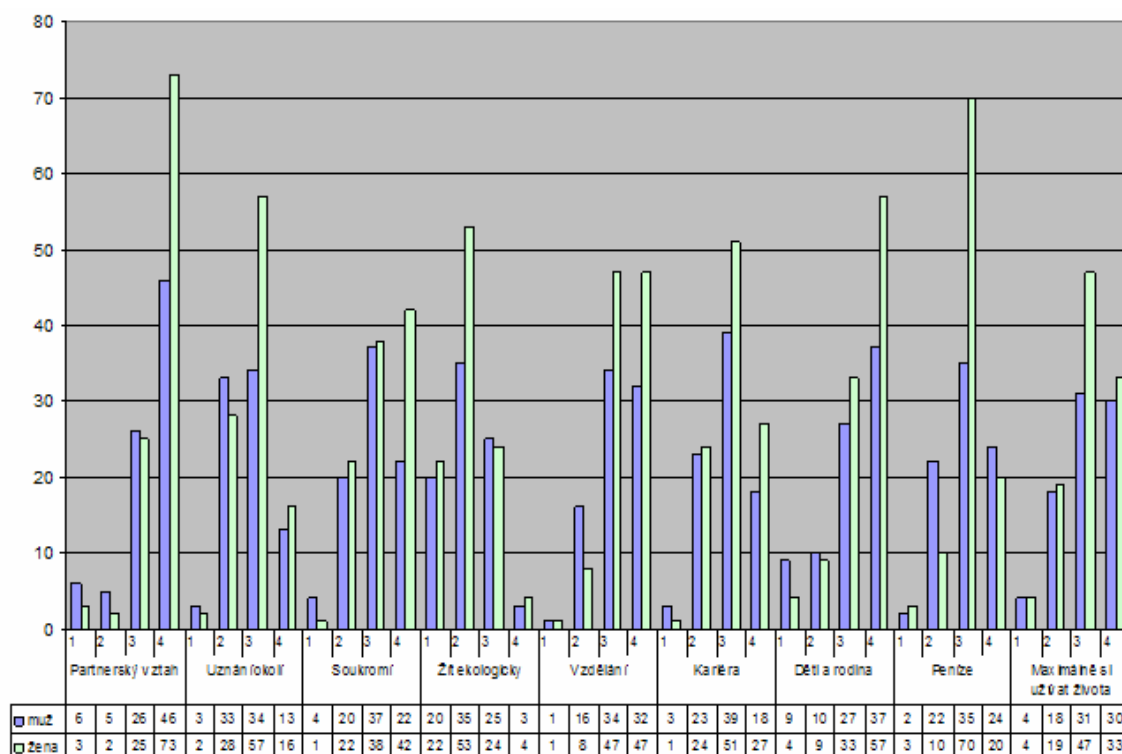
Nyní opět můžeme vidět hodnocení odpovědí na otázku č. 3, avšak rozdělení podle pohlaví. Hodnocení mužů a žen je také velice podobné. Zde je potřebné zmínit, že hodnocení jednoho respondenta je nevypovídající a tudíž z něj nelze vyvozovat závěry.

Graf 9: Odpovědi na otázku č. 4 - rozdělení dle typu univerzity

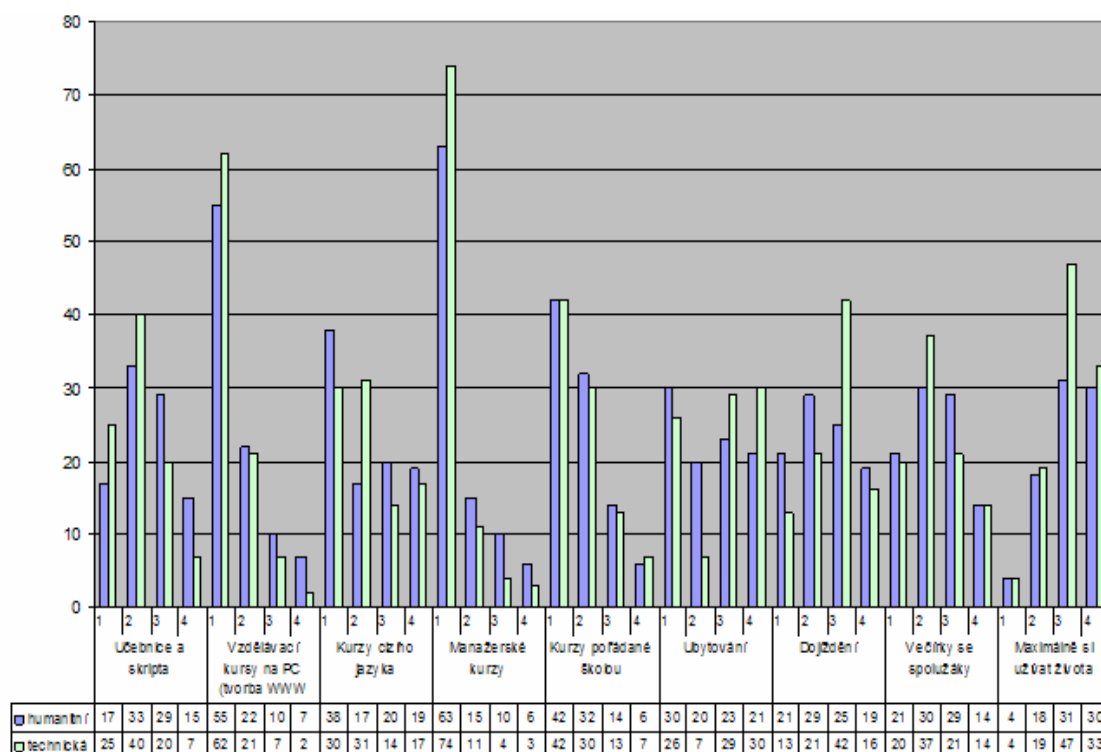
V otázce č. 4 respondenti hodnotili důležitost v dotazníku uvedených faktorů v jejich životě. Z grafu je opět patrné, že hodnocení studentů obou univerzit je téměř shodné. Pro respondenty je v jejich životě nejdůležitější jejich partnerský vztah, dále si maximálně užívat života a také dávají nejvyšší hodnotu faktoru děti a rodina. Pro respondenty obou univerzit je poměrně důležité mít v dnešní době peníze, avšak tento prvek není u nich na 1. místě, což by se od dnešní mládeže dalo také očekávat. Za poměrně důležitou je považována také kariéra, vzdělání, uznání okolí a jejich soukromí. Na základě interpretace zjištěných výsledků by se usuzovat, že pro respondenty je nejméně důležité žít ekologicky.

Graf 10: Odpovědi na otázku č. 4 - rozdělení dle pohlaví

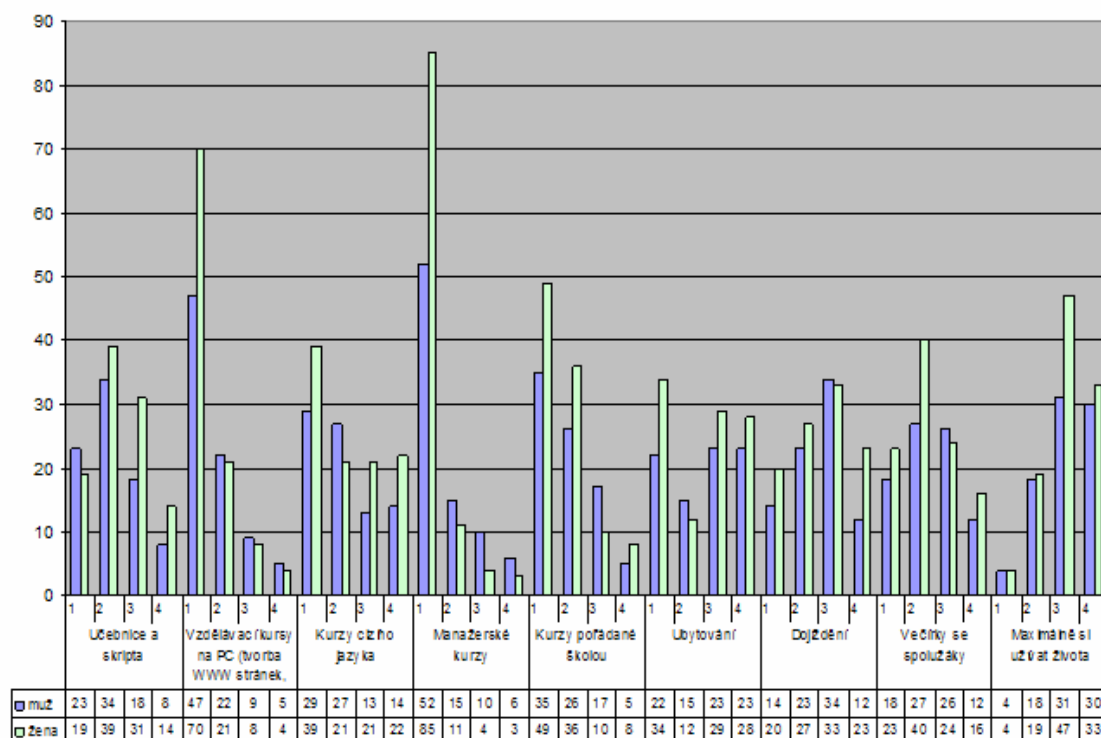
Graf zachycuje, stejně jako graf předchozí odpovědi na otázku č. 4, avšak je rozdělen podle pohlaví. Je zde patrné, že odpovědi mužů a žen se zde početně liší, avšak celkově je hodnocení opět shodné. Nejvíce mužů, tedy 46 hodnotí v jejich životě jako nejdůležitější partnerský vztah, stejně jako nejvíce žen, z nichž celkem 73 ohodnotilo tento faktor jako nejdůležitější.

Graf 11: Odpovědi na otázku č. 5 - rozdělení dle typu univerzity

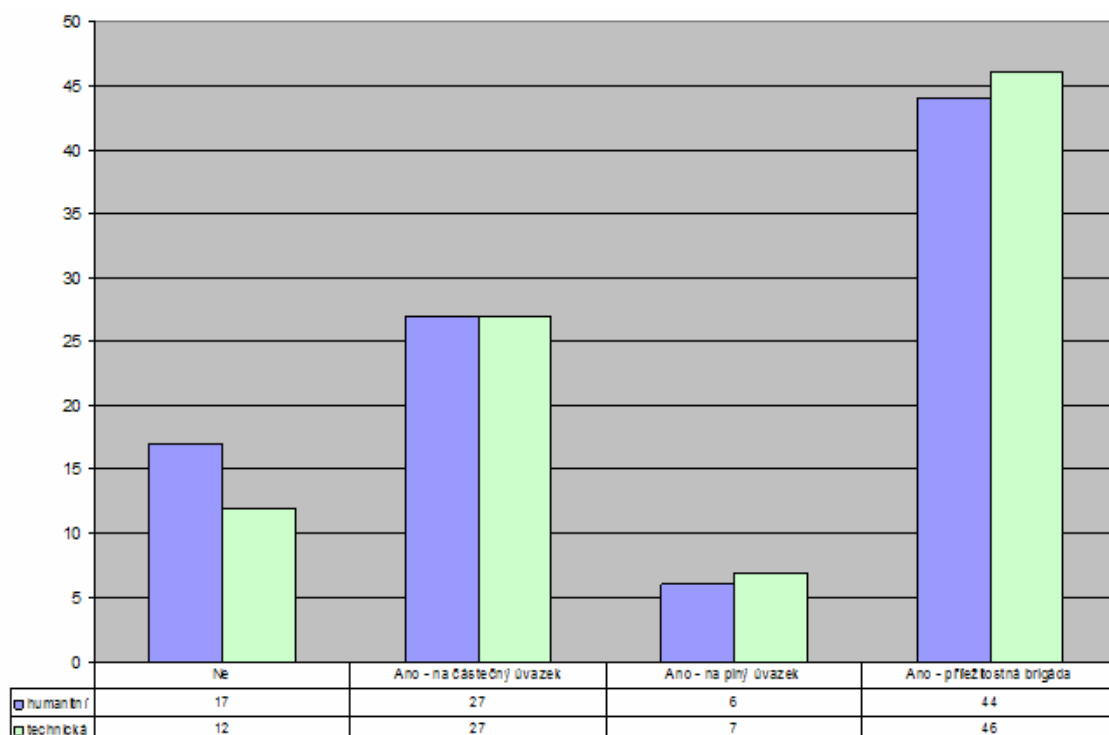
V tomto grafu je možné shlédnout výsledek odpovědi na otázku č. 5, jež je rozdělen dle typu univerzity, kde respondenti měli zhodnotit, do čeho nejvíce investují v rámci vzdělávání. Nyní opět můžeme vidět, že hodnocení studentů obou univerzit se téměř shoduje. Z výsledku odpovědi na tuto otázku vyplývá, že respondenti nijak zvlášť za konkrétní věci neutrácí, spíše hodnotili, do čeho investují málo. Nejméně investují finance na manažerské kurzy, jelikož je prozatím ještě nepotřebují. Dále nejméně investují do vzdělávacích kurzů zaměřujících se na práci s PC (tvorba www stránek), což se dalo také předpokládat, protože dnešní mládež využívá počítač velmi intenzivně a tvorbu webových stránek se většinou učí sami vlastními silami. Zajímavé zjištění je, že relativně malé investice jsou vynakládány do kurzů pořádaných školou, kde studenti mají dobrou příležitost rozšířit své znalosti a vědomosti. Z průzkumu dále vyplývá, že poměrně vysoké náklady jsou na zábavu a dojíždění.

Graf 12: Odpovědi na otázku č. 5 - rozdělení dle pohlaví

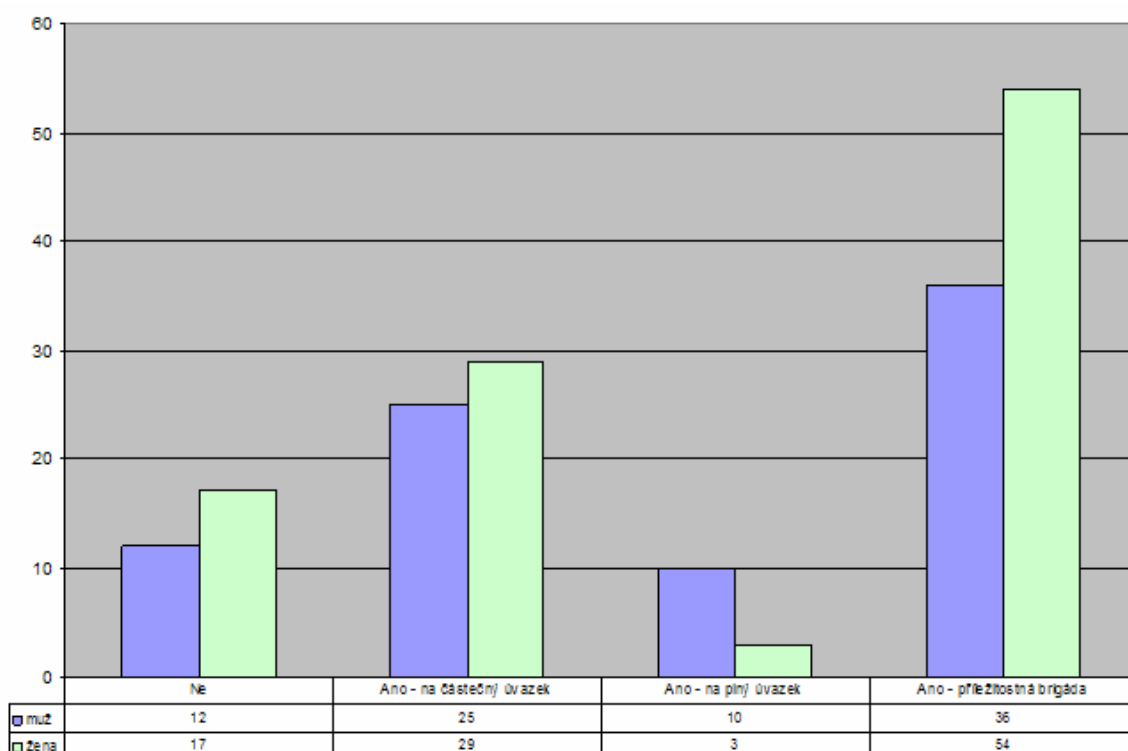
Tento graf zachycuje také odpovědi na otázku č. 5, avšak je rozdělen podle pohlaví. Nyní můžeme také vidět, že mezi odpověďmi žen a mužů nejsou velké rozdíly. Avšak ženy by v drtivé většině vůbec neinvestovaly do manažerských kurzů a vzdělávacích kurzů na PC. Ženy se obecně méně zajímají o práci v IT, kde převažují především muži.

Graf 13: Odpovědi na otázku č. 6 - rozdělení dle typu univerzity

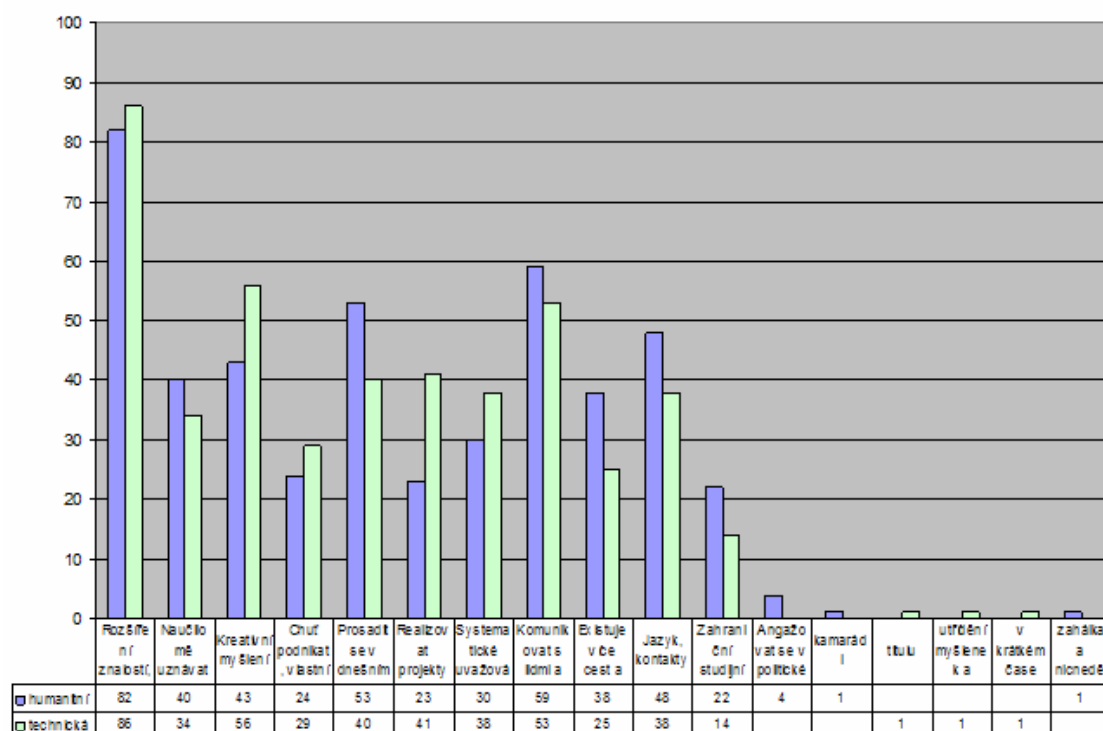
Toto grafické vyjádření zachycuje výsledek odpovědí na otázku č. 6 a zobrazuje rozdělení podle typu univerzity. Zde respondenti odpovídali na otázku, zda při studiu pracují. Odpovědi studentů obou univerzit jsou téměř totožné. Více než čtyřicet studentů obou univerzit si při studiu vydělávají příležitostnou brigádou, více než dvacet si přivydělává prací na částečný úvazek. Méně než dvacet studentů si při studiu vůbec nevydělává a více těchto studentů bylo z univerzity technické. Pouze šest studentů z univerzity humanitní a sedm z univerzity technické pracují při studiu na plný úvazek.

Graf 14: Odpovědi na otázku č. 6 - rozdělení dle pohlaví

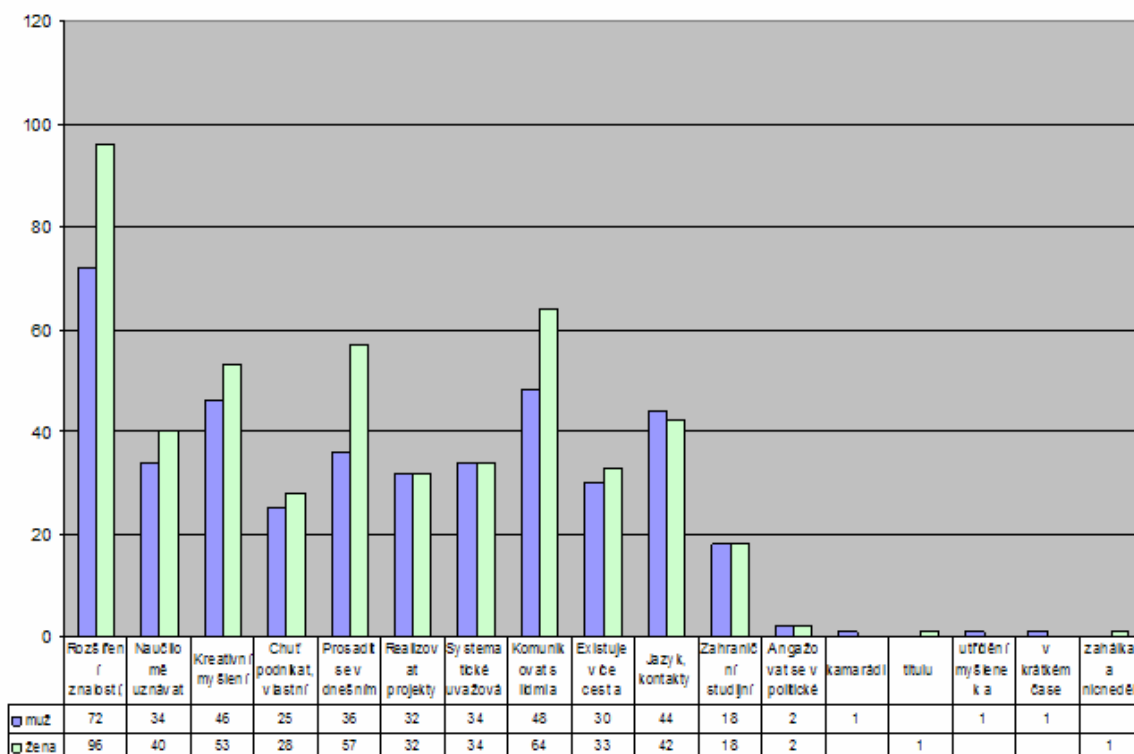
Tento graf zachycuje také výsledek odpovědí na otázku č. 6 a je rozdělen podle pohlaví. Nyní opět můžeme vidět, že odpovědi žen a mužů jsou téměř shodné.

Graf 15: Odpovědi na otázku č. 7 - rozdělení dle typu univerzity:

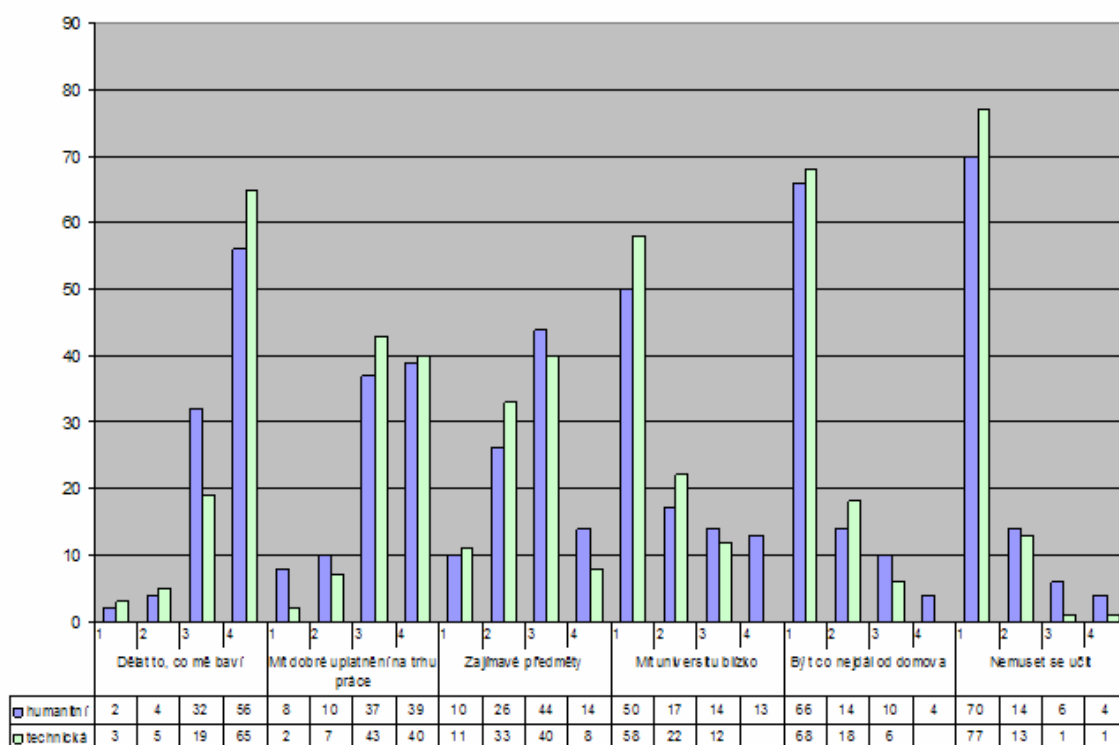
Následně respondenti odpovídali na otázku č. 7. Výsledek odpovědí zachycuje tento graf a je rozdělen podle typu univerzity. Respondenti hodnotili, v čem je pro ně studium vysoké školy přínosem. Hodnocení studentů obou univerzit je velmi podobné. Největší přínos vidí respondenti v možnosti rozšíření svých znalostí a dále v možnosti komunikace s ostatními lidmi a okolím. Dále vidí přínos v možnosti zdokonalit cizí jazyk a získat kontakty. Nejnižší přínos studia na vysoké škole vidí respondenti v angažování se v politickém dění.

Graf 16: Odpovědi na otázku č. 7 - rozdělení dle pohlaví

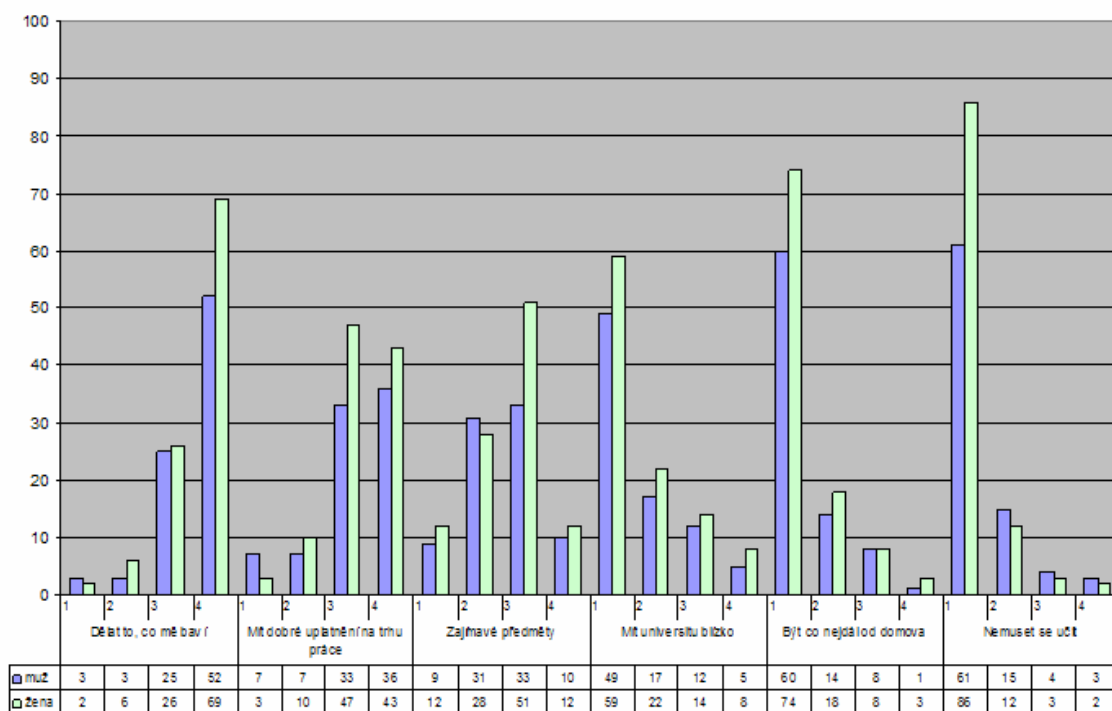
Odpovědi na otázku č. 7, rozdělení podle pohlaví zachycuje tento graf. Je zde patrné, že ani u této otázky nebyly odpovědi žen a mužů taktéž nijak zvlášť odlišné.

Graf 17: Odpovědi na otázku č. 8 - rozdělení dle typu univerzity

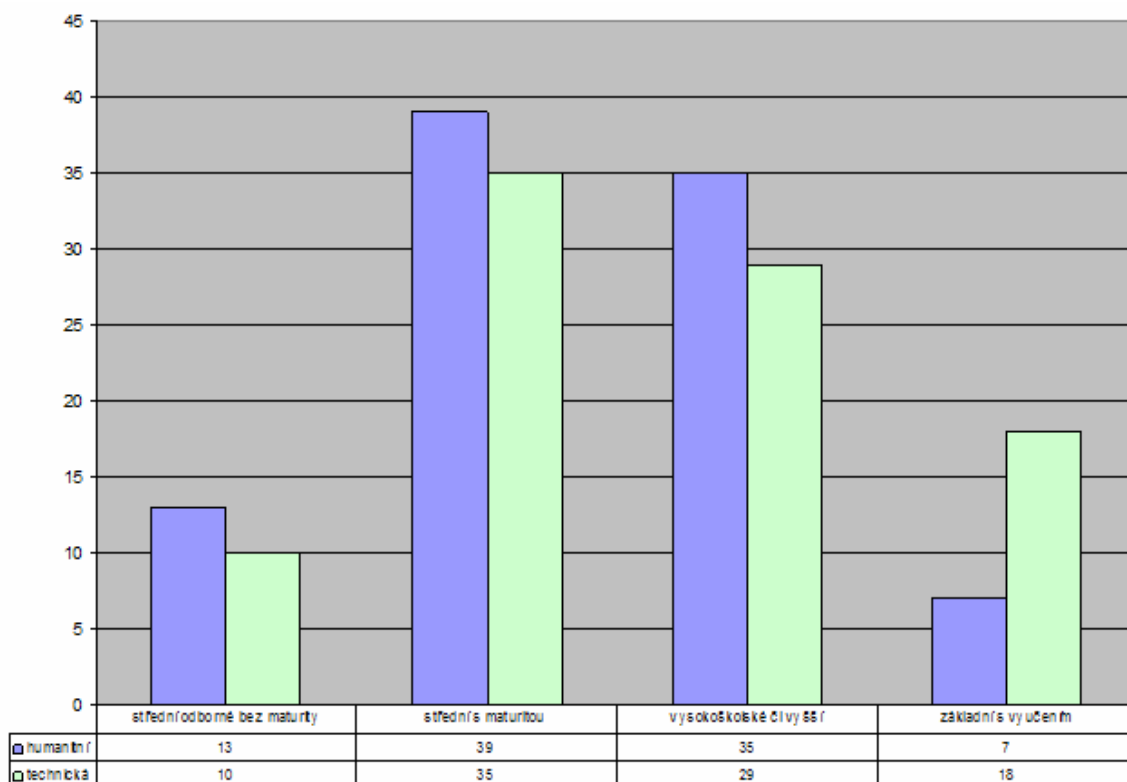
V tomto grafu můžeme vidět výsledek odpovědí na otázku č. 8, kde respondenti odpovídali, čemu přikládali největší význam při výběru vysoké školy. Z grafu je patrné, že si studenti obou univerzit vybírali místo budoucích studií na základě toho, co je baví. Dále se snažili vybírat vysokou školu takovým způsobem, aby měli v budoucnu dobré uplatnění na trhu práce. Naopak nejméně studenti obou univerzit přikládali význam tomu, že se budou muset učit, protože s tím každý počítá a bere učení jako nezbytné při studiu na vysoké škole. Dále pro ně bylo velmi málo významné vybrat si školu, která je nejdál od domova.

Graf 18: Odpovědi na otázku č. 8 - rozdělení dle pohlaví

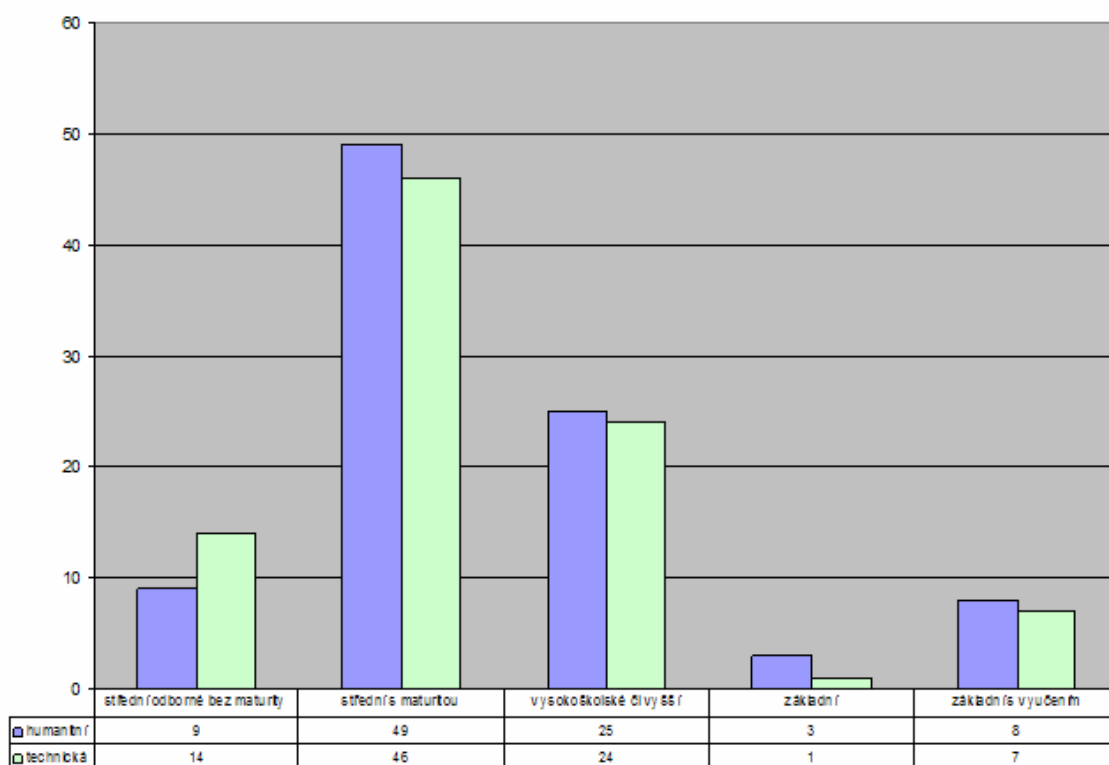
Odpovědi na otázku č. 8 jsou taktéž zobrazeny podle pohlaví a opět můžeme vidět, že respondenti obou pohlaví měli odpovědi téměř totožné.

Graf 19: Odpovědi na otázku č. 9 - rozdělení dle typu univerzity

Tento graf zachycuje výsledek odpovědí na otázku č.9, kde respondenti uváděli nejvyšší dosažené vzdělání svého otce. Nejvíce otců respondentů z obou univerzit dosáhlo vzdělání střední s maturitou. Také velký počet otců dosáhl vysokoškolského a vyššího vzdělání. Počet otců se základním vyučením byl vyšší u studentů z technické univerzity, u studentů z humanitní univerzity byl větší počet otců se vzděláním středním odborným bez maturity.

Graf 20: Odpovědi na otázku č. 10 - rozdělení dle typu univerzity

Tento graf zachycuje podobné údaje jako graf předcházející, avšak nyní zachycuje nejvyšší dosažené vzdělání matky respondentů. Nejvíce matek dosáhlo vzdělání střední s maturitou. Vysokoškolského a vyššího vzdělání dosáhlo matek méně, než tomu bylo u otců. Poměrně malý počet matek respondentů obou škol dosáhlo vzdělání střední odborné bez maturity, základní s vyučením a základní.

4.4 Hodnocení a závěrečná zpráva průzkumu

Při dotazníkovém šetření se podařilo získat odpovědi respondentů z Vysokého učení technického v téměř stejném počtu, jako z Masarykovy univerzity a tudíž lze hodnotovou orientaci studentů těchto škol velmi přesně porovnat. Jejich hodnocení bylo sice početně odlišné, avšak v celkovém porovnání lze říci, že jejich hodnoty jsou téměř stejné. Z tohoto výsledku vyplývá zamítnutí hypotézy H1 a z výsledku průzkumu lze říci, že hodnotová orientace mezi studenty VUT a MU je téměř totožná. Nezáleží tedy na tom, jaký typ vysoké školy studují, hodnotová orientace oslovené mládeže se shoduje a lze se domnívat, že jejich hodnotová orientace a životní styl je dán především věkem, jelikož byli osloveni studenti v téměř stejné věkové kategorii. Při tvorbě názorů, postojů a hodnot (graf 3) jsou studenti v současné době nejvíce ovlivňováni sami sebou a jejich rodinou, dále pak svým vzděláním a zájmovou aktivitou. Nejméně jsou studenti obou univerzit ovlivňováni sportem a počítačem či internetem, což je poněkud podivuhodný výsledek, jelikož v dnešním životě počítačů a internetu by se mohlo zdát, že dnešní mládež je ovlivněna především těmito technologiemi. Také v odpovědích na otázku č. 2 (graf 5) se studenti obou univerzit téměř shodli. Tentokrát hodnotili váhu možností, které očekávají od své kariéry. Nejvíce studenti očekávají rozvoj své osobnosti, finanční stabilitu a dále neustálou motivovanost a úkoly. Z interpretace výsledků průzkumu je patrné, že nejméně žádoucí je pro studenty cestování do zahraničí a dosažení pozice, kdy se stanou vlastníkem firmy.

Následně respondenti v otázce č. 3 (graf 7) hodnotili to, co je v jejich současné životní situaci nejvíce znepokojuje. Zde bylo hodnocení studentů obou univerzit opět velmi podobné. Studenti jsou v dnešní životní situaci nejvíce znepokojeni pomyšlením na jejich budoucí profesní uplatnění, což se dalo od těchto studentů očekávat. V dnešní době krize a nedostatku pracovních míst je tato starost všech studentů a nejen těch vysokoškolských na místě. Jejich obavy můžou souviset také s faktem, zda se vůbec se svým zaměřením uplatní. Dále jsou studenti obou univerzit znepokojeni pomyšlením na jejich finanční situaci. Toto hodnocení se od studentů také dalo očekávat, jelikož studium není pro nikoho levnou záležitostí a ubytování či studijní materiály také nejsou zadarmo. Z průzkumu vyplynulo (viz graf 13), že si sice velká část studentů při studiu přivydělává příležitostnou brigádou, avšak z těchto brigád nejsou většinou nijak zvlášť velké výdělky a studenti je nejráději utrací (viz graf 11) za zábavu. V odpovědích na

otázku č. 4 (graf 9) se studenti obou univerzit taktéž shodují. Při hodnocení důležitosti faktorů v jejich životě byl výsledek následující: Nejdůležitější je pro studenty v jejich životě partnerský vztah, dále užít si života maximálně a také jsou pro ně důležité děti a rodina. Následně je pro ně důležitá kariéra, vzdělání a uznání okolí. Je nutné poznamenat, že peníze nebyly u těchto respondentů na prvním místě, což by se dalo hodnotit jako pozitivní. Nejméně důležité je pro studenty žít ekologicky. Je však zřejmé, že s přibývajícím věkem se budou hodnoty těchto respondentů měnit a žít ekologicky se u některých může s přibývajícím věkem objevit na 1. místě. V těchto letech se samozřejmě zabývají jinými věcmi a starostmi a na ekologický způsob života nekladou tak velký důraz. Následně respondenti odpovídali na otázku č. 7 (graf 15). Respondenti hodnotili, v čem je pro ně studium vysoké školy přínosem. Hodnocení studentů obou univerzit je opět velmi podobné. Největší přínos vidí respondenti v možnosti rozšíření svých znalostí a dále v možnosti komunikace s ostatními lidmi a okolím. V otázce č. 8 (graf 17) respondenti hodnotili, čemu přikládali největší význam při výběru vysoké školy. Nejvíce respondentů si vybrali na základě toho, co je baví a to je velmi důležité.

Z výsledků průzkumu vyplývá potvrzení hypotézy H2, jež tvrdí, že na HO vysokoškolské mládeže má velký vliv jejich studium. Toto potvrzení vyplývá z odpovědí na otázku č. 4 (graf 9), kde respondenti hodnotili důležitost faktorů v jejich životě. Respondenti v jejich životě považují za velmi důležité své vzdělání a kariéru. Je tedy pro ně důležité v životě něčeho dosáhnout a tomuto cíli podřídí své zájmy. Toto konstatování potvrzují také odpovědi na otázku č. 7 (graf 15). Největší přínos vidí respondenti v možnosti rozšíření svých znalostí. To je tedy pro studenta vysoké školy z hlediska jeho názorů a postojů nejdůležitější – vzdělání, které mu zabírá většinu času a tak mu již nezbyvá dostatek času na volnočasové aktivity, což jak vyplynulo z průzkumu, ve velké míře studenty znepokojuje.

V této závěrečné zprávě průzkumu je nutno také zmínit, jak již bylo nastíněno v interpretaci výsledků šetření, že počet respondentů žen byl o dvacet vyšší než počet zastoupených mužů, tudíž je zřejmé, že z tohoto důvodu byly výsledky jejich hodnocení rozdílné. Pokud bychom však pominuli tento fakt, jejich hodnocení bylo celkově téměř stejné, čili hypotézu H3 je možné zamítnout a říci, že z hlediska pohlaví nejsou v hodnotové orientaci velké rozdíly.

Poslední hypotéza tvrdí, že vysokoškolské vzdělání rodičů ovlivňuje utváření hodnot jejich dětí, avšak z výsledků šetření lze tuto H4 zamítnout. V dotazníkovém šetření nebylo přesně toto tvrzení zkoumáno, avšak v otázce č. 1 (graf 3), kdy respondenti hodnotili váhu okolností, které měly v jejich životě význam při tvorbě jejich názorů, postojů a hodnot, označili svou rodinu až na druhém místě a navíc většina rodičů respondentů dosáhla nejvyššího vzdělání střední s maturitou, čili z tohoto důvodu také nelze vyvozovat závěr, který tvrdí hypotéza H4.

Závěr

V této práci byly nejprve vymezeny teoretické základy hodnot a hodnotové orientace na základě studia uvedené literatury. Teoretické vymezení pojmů a pochopení jejich obsahu a významu je důležitým předpokladem pro empirickou část práce. Práce nastínila také charakteristiku mládeže, pohled na současnou mládež a hodnotovou orientaci mládeže. Uvedeny byly také faktory, jež zásadně ovlivňují utváření hodnot jedince.

Stěžejní část práce byla založena na vlastním průzkumu, kde byla zjišťována hodnotová orientace vysokoškolské mládeže, respektive studentů ze dvou univerzit s rozdílným odborným zaměřením.

Průzkum byl proveden v průběhu února a března tohoto roku v prostorách Vysokého učení technického a Masarykovy univerzity v Brně, a to prostřednictvím dotazníkového šetření. Před začátkem průzkumu byly stanoveny hypotézy, pomocí nichž byl průzkum vyhodnocen.

V uvedených typech škol byly zjištěny a vyhodnoceny pouze nepatrné rozdíly hodnotové orientace. Hypotézy, které byly před zahájením průzkumu stanoveny, byly z větší části zamítnuty a pouze jedna z nich byla přijata. Zamítnuta byla hypotéza první, jež tvrdila, že hodnotová orientace mezi studenty VUT a MU je rozdílná. Z průzkumu vyplynulo, že hodnoty studentů těchto škol jsou v celkovém srovnání téměř totožné, až na menší početní rozdíly. Zamítnuta byla taktéž hypotéza třetí, která tvrdila, že z hlediska pohlaví budou v hodnotové orientaci velké rozdíly. Vzhledem k tomu, že dotazníkového šetření se zúčastnily ženy ve větším počtu než muži, byl výsledek těchto pohlaví početně poněkud odlišný, avšak při pominutí tohoto rozdílu byly jejich hodnocení v celkovém srovnání taktéž téměř totožné. Hypotéza čtvrtá, která tvrdila, že vysokoškolské vzdělání rodičů má přímý vliv na utváření hodnot jejich dětí, nebyla v průběhu šetření potvrzena ani vyvrácena. Měla by se stát předmětem dalšího hlubšího šetření. Jedinou potvrzenou hypotézou byla hypotéza druhá, která tvrdila, že na hodnotovou orientaci vysokoškolské mládeže má velký vliv jejich studium.

Resumé

Diplomová práce „Hodnotová orientace mládeže jako sociálně edukativní problém“ zpracovává problematiku a teoretické vymezení hodnot a hodnotové orientace a pojednává o dnešní mládeži z hlediska jejich hodnotových orientací. Práce se skládá ze dvou hlavních částí, a to teoretické a praktické. V první části práce jsou popsány tři kapitoly, kde první kapitola je zaměřena na vysvětlení pojmu hodnota, jejího významu a funkce, dále vysvětlení hodnotové orientace a popis jejího vývoje.

Druhá kapitola se zaměřuje na charakteristiku mládeže a nastiňuje pohled na současnou mládež.

Třetí kapitola se zaměřuje na popis faktorů, jež zásadně ovlivňují utváření hodnot jedince.

Praktická část popisuje realizaci dotazníkového šetření, které bylo provedeno na vybraném vzorku vysokoškolských studentů. Toto dotazníkové šetření bylo realizováno, aby potvrdilo nebo vyvrátilo předem stanovené hypotézy.

Anotace

Diplomová práce „Hodnotová orientace mládeže jako sociálně edukativní problém“ pojednává o dnešní mládeži z hlediska jejich hodnotových orientací. Teoretická část práce vysvětluje pojem hodnota, její význam a funkce, dále popisuje hodnotovou orientaci a její vývoj a také se zaměřuje na charakteristiku dnešní mládeže. Praktická část práce se zabývá vlastním empirickým průzkumem.

Hlavním cílem této práce je zjistit, zda existuje rozdílnost v hodnotové orientaci zkoumaných skupin respondentů a vyvrácení či potvrzení stanovených hypotéz. Pro zjištění, zda existuje rozdíl v hodnotové orientaci mezi studenty Vysokého učení technického a Masarykovy univerzity v Brně byl proveden průzkum za pomoci dotazníkového šetření. Toto šetření bylo provedeno v prostorách zmíněných vysokých škol. Dále bylo dotazníkové šetření vyhodnoceno a zpracováno v podobě grafického vyjádření, na jehož základě bylo možné dosáhnout stanoveného cíle.

Klíčová slova

Hodnoty, mládež, hodnotová orientace, charakteristika mládeže, edukativní problém

Annotation

The diploma thesis "The value orientation of youth as a socio-educational problem" is about today's youth in terms of their value orientations. The theoretical section explains the concept of value, its meaning and function, and further describes the value orientation and its development and also focuses on the characteristics of today's youth. The practical part deals with his own empirical research.

The main objective of this study is to determine whether there are differences in value orientation of these groups of respondents and refute or confirm hypotheses. To determine whether there is a difference in value orientation among students of Technical University and Masaryk University in Brno survey was conducted through a questionnaire survey. This was carried out at the premises mentioned universities. Furthermore, the questionnaire was evaluated and processed in the form of graphic expression, where by it was possible to achieve the set objective.

Keywords

Values, youth, value orientation, characteristic of youth, educational problem

Seznam použitých pramenů a literatury

- [1] KRAUS, B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1 (brož.).
- [2] HUDEČEK, J. *Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti*. Praha: Academia, 1986. 95 s. ISSN 0069-2298.
- [3] SAK, P. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8 (váz.).
- [4] SPOUSTA, Vladimír. Hodnotová orientace mládeže a profesní příprava pedagoga volného času. In *Spousta, Vladimír, et al. Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. ISBN 80-210-1007-X, s. 20-28.
- [5] HORÁK, J. et al. *Výchovné problémy současné školy*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, pedagogická fakulta, 2001. 82 s. ISBN 80-7083-537-0 (brož.).
- [6] SAK, P. *Svoboda jedince, odpovědnost společnosti* [online]. Dostupné na: <http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzk1.htm> (2008-12-24).
- [7] KOLÁŘ, P. *Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže* [online]. Dostupné na: <http://209.85.129.132/search?q=cache:dPcBa0pyOaEJ:www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI-> (2008-12-20).
- [8] ŘEHÁKOVÁ, D. *Seminární práce: Hodnotové orientace dětí*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2005.
- [9] BURIANOVÁ, M. *Bakalářská práce: Vytváření hodnotových systémů budoucích generací*. Brno: Univerzita Tomáše Baťi ve Zlíně, fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2008.
- [10] BĚLOHORSKÁ, J. *Televize a počítač – fenomény dětského světa 21. století*. Online text dostupné na <<http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/51/51.pdf>>.
- [11] CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Votobia s.r.o., 2004, ISBN 80-7220-195-6
- [12] ČÁP, J. , MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-273-7.
- [13] DVOŘÁKOVÁ, J. *Morální usazování. Vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, ISBN 978-80-210-4751-8.

- [14] EVRPOPSKÁ KOMISE, *Bílá kniha Evropské komise. Nový podnět pro evropskou mládež*. Online verze <<http://www.msmt.cz/mladez/bilakniha-evropske-komise-o-mladezi>>.
- [15] FAJFR, M., HOGENOVÁ, A., PELCOVÁ, N. *Hodnoty jako výzva současné* Praha: KREACE, s. r. o., 2008, ISBN 978-80-7290-285-9.
- [16] GOBELOVÁ, T. *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008, ISBN 978-80-7368-542-3.
- [17] HORÁK, J., JOSÍFKOVÁ, J., NOVOTNÁ, J., ŠTĚPANOVIČ, M. *Výchovné problémy současné školy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, ISBN 80-7083-537-9.
- [18] HORÁK, J. *Kapitoly z teorie výchovy. Problematika hodnot a hodnotové orientace. I. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996, ISBN 80-7083-196-0.
- [19] HORÁK, J. *Kapitoly z teorie výchovy. Problematika hodnot a hodnotové orientace. II. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997, ISBN 80-7083-224-x.
- [20] HUDEČEK, J. *Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti*. Praha: Academia, 1986, ISSN 0069-2298.
- [21] JANDOVÁ, L. *Mediální výchova jako prostředek pozitivního vlivu působení médií na mládež*. Diplomová práce, 2007. Dostupné z: <http://theses.cz/id/am1q4v/downloadPraceContent_adipIdno_1138?isshlret=ml%C3%A1de%C5%BE%20a%20televize;zpet=%2Fth_search%2Ffulltext.pl%3Fisshlret%3Dml%C3%A1de%C5%BE%20a%20televize%3Bpg%3D1>.
- [22] KLČOVANSKÁ, E. *Hodnotová orientácia súčasnej mládeže a jej význam v pedagogickom procese*. Radosť a Nádej, 2004, č. 1.
- [23] KOLÁŘ, P. *Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže*. Online text, 1997, dostupné na <<http://209.85.129.132/search?q=cache:dPcBa0pyOaEJ:www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI->>>.
- [24] KOHOUTEK, R. a kol. *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství s. r. o., 1998, ISBN 80-7204-064-2.
- [25] KOHOUTEK, R. *Poznávání a utváření osobnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., 2001, ISBN 80-7204-200-9.
- [26] KOHOUTOVÁ, D. *Mládež a volný čas*. Bakalářská práce, 2006.

- [27] KOUTEKOVÁ, M. *Výchova k hodnotám adolescentů v rodinném prostředí*. In POSPÍŠIL, J., ROUBALOVÁ, M. *Mládež a hodnoty 2007. Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti*. Olomouc: UP, 2008, ISBN 978-80-244-2142-1.
- [28] KRAUS, B. *K současným problémům mládeže*. Praha: Horizont, 1990, ISBN 80-7012-027-4.
- [29] KRAUS, B. *Mládež a společenské proměny*. In Kraus, B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, ISBN 80-7315-125-1.
- [30] Kraus, B. *Mládež a její hodnotová orientace*. In Kraus, B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, ISBN 80-7315-125-1.
- [31] KRCH, F., D. *Vztah mezi tělesnou spokojeností a kvalitou života českých adolescentů*. Online text, dostupné na World Wide Web: <<http://www.tigis.cz/PSYCHIAT/PSYCH400/03krch.htm>>.
- [32] KUČEROVÁ, S. *Hodnotová orientace současnosti a výchova*. In Střelec, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, ISBN 80-85931-61-3.
- [33] MACEK, P. *Adolescence a čeští dospívající na přelomu století*. In Smékal, V., Macek, P. (eds.) *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002, ISBN 80-85947-83-8.
- [34] MARTINEK, M. *Religiozita a spiritualita české mládeže*. *Studia Theologica*, 2006, No. 25.
- [35] MUHLPACHR, P. *Determinanty hodnotové orientace u dětí a mládeže*. In VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Otázky speciálně pedagogického poradenství. Základy, teorie, praxe*. Brno: MSD, spol. s r. o., 2003, ISBN 80-86633-23-3.
- [36] PÁVKOVÁ, J. *Podíl škol a školských zařízení na výchově dětí ve volném čase*. In Kratochvílová, E. (ed.) *Pedagogika volného času – teória a prax*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008, ISBN 978-80-8082-171-5.
- [37] PAVLAS, I. *Hodnotová orientace v adolescenci*. In Pospíšil, J., Roubalová, M. *Mládež a hodnoty 2007. Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti*. Olomouc: UP, 2008, ISBN 978-80-244-2142-1.
- [38] PELCOVÁ, N. *O hodnotách a smyslu hodnotové výchovy*. In Hogenová, A., Pelcová, N. (ed.) *Hodnoty ve výchově, umění a sportu*. Praha: KREACE, s. r. o., 2008, ISBN 978-80-7290-285-9.

- [39] PODANÁ, Z., Buriánek, J. *Česká mládež v perspektivě delikvence*. Praha: FF UK, 2008, ISBN 80-86284-68-9.
- [40] PRÁZDNÝ, A. Hodnoty mezi reflexí a vzmachem. In Hogenová, A., Pelcová, N. (ed.). *Hodnoty ve výchově, umění a sportu*. Praha: KREACE, s. r. o., 2008, ISBN 978-80-7290-285-9.
- [41] PRŮCHA, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, ISBN 80-7178-772-8.
- [42] ŘEHÁKOVÁ, B. *Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwartze*. In Sociologický časopis, 2006, Vol. 42, No.1, s.107–128.
- [43] ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004, ISBN 8071788295.
- [44] SAK, P. *Svoboda jedince, odpovědnost společnosti*. Online text, dostupné na http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=5&d_1=paper&d_2=svoboda.
- [45] SAK, P. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- [46] SAK, P. *Mládež a média*. In *10 let v českých médiích*. Praha: Newton Information Technology, 2005, ISBN 80-7178-925-9.
- [47] SMÉKAL, V., Černák, M.: Hodnoty a trávení volného času dospívajících. In Pospíšil, J., Roubalová, M. *Mládež a hodnoty 2007: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti*. Olomouc: UP, 2008, ISBN 978-80-244-2142-1.
- [48] SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994, ISBN 80-210-1007-X.
- [49] SPOUSTA, V. Učitel v roli vychovatele. In Střelec, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, ISBN 80-85931-61-3, s. 58 – 68.
- [50] STŘELEC, S. Vývoj vztahů mezi školou, rodinou a veřejností. In Střelec, S. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy, I*. Brno: Paido, 1990, ISBN 80-85931-61-3.
- [51] ŠMAHEL, D. *Internet v rukou adolescentů: přínos nebo hrozba?* Praha: Den rodinných terapeutů, 2005.
- [52] TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1987.

- [53] VALACH, M. Poslání učitele pro 21. století. In In Střelec, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, ISBN 80-85931-61-3, s. 9 – 13.
- [54] VACULÍK, M. Hraní počítačových her jako specifický fenomén období adolescence. In Smékal, V., Macek, P. (eds.) *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002, ISBN 80-85947-83-8.
- [55] VALÁŠKOVÁ, M., Ježek, S. Prožívání tělesných změn v adolescenci a jejich vliv na sebehodnocení adolescentů. In Smékal, V., Macek, P. (eds.) *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002, ISBN 80-85947-83-8.
- [56] ŽĎÁRSKÝ, P. De iis haud licet bonis disputari. In HOGENOVÁ, A., PELCOVÁ, N. (ed.). *Hodnoty ve výchově, umění a sportu*. Praha: KREACE, s. r. o., 2008, ISBN 978-80-7290-285-9.
- [57] ŽUMÁROVÁ, M. Mládež a volný čas. In KRAUS, B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, ISBN 80-7315-125-1.

Přílohy:

Seznam grafů

- Graf 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví
- Graf 2: Rozdělení respondentů dle typu fakulty
- Graf 3: Odpovědi na otázku č. 1 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 4: Odpovědi na otázku č. 1 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 5: Odpovědi na otázku č. 2 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 6: Odpovědi na otázku č. 2 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 7: Odpovědi na otázku č. 3 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 8: Odpovědi na otázku č. 3 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 9: Odpovědi na otázku č. 4 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 10: Odpovědi na otázku č. 4 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 11: Odpovědi na otázku č. 5 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 12: Odpovědi na otázku č. 5 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 13: Odpovědi na otázku č. 6 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 14: Odpovědi na otázku č. 6 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 15: Odpovědi na otázku č. 7 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 16: Odpovědi na otázku č. 7 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 17: Odpovědi na otázku č. 8 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 18: Odpovědi na otázku č. 8 - rozdělení dle pohlaví
- Graf 19: Odpovědi na otázku č. 9 - rozdělení dle typu fakulty
- Graf 20: Odpovědi na otázku č. 10 - rozdělení dle typu fakulty

Dotazník

Vysoká škola:

Pohlaví:

1. Pro tvorbu Vašich názorů, postojů a hodnot měly ve Vašem dosavadním životě nepochybně význam různé okolnosti. Mohl/a byste se pokusit zhodnotit jejich váhu?

(Vyberte odpověď v každém řádku. Platí, že: 4 = rozhodující význam; 3 = neopominutelný význam; 2 = malý význam 1 = žádný význam)

		4	3	2	1
1.1	Moje rodina				
1.2	Mí spolužáci				
1.3	Mí učitelé				
1.4	Mí přátelé				
1.5	Láska				
1.6	Svoboda				
1.7	Vysokoškolské vzdělání				
1.8	Moje zájmová aktivita				
1.9	Sport				
1.1 0	Počítač, internet				
1.1 1	Já sám/sama				

2. Co čekáte od své kariéry? Mohl/a byste se pokusit zhodnotit jejich váhu?

(Vyberte odpověď v každém řádku. Platí, že: 4 = rozhodující význam; 3 = neopominutelný význam; 2 = malý význam 1 = žádný význam)

		4	3	2	1
6.1	Finanční stabilita				
6.2	Rozvoj osobnosti				
6.3	Seznámení se skvělými a talentovanými lidmi				
6.4	Cestování do zahraničí				
6.5	Dosažení skvělých výsledků v určité oblasti				
6.6	Neustálou motivovanost a úkoly				
6.7	Dosažení pozice, kdy se stanu vlastníkem firmy				
6.8	Dosažení nejvyšší výkonné úrovně				

3. Ve vaší současné životní situaci Vás nejvíce znepokojuje:

(Vyberte jednu odpověď)

- Nedostatek času na volnočasové aktivity
- Nedostatek financí
- Zdravotní a psychický stav
- Situace ve světě
- Situace v rodině
- Budoucí profesní uplatnění

- g) Nízký stupeň vzdělání
 h) Něco jiného, uveďte:

4. Ohodnot'te důležitost těchto faktorů ve vašem životě

(Vyberte odpověď v každém řádku. Platí, že: 4 = nejvyšší význam; 1 = nejnižší hodnota)

		4	3	2	1
8.1	Partnerský vztah				
8.2	Uznání okolí				
8.3	Soukromí				
8.4	Žít ekologicky				
8.5	Vzdělání				
8.6	Kariéra				
8.7	Děti a rodina				
8.8	Peníze				
8.9	Maximálně si užívat života				

5. Mohl/a byste zhodnotit, do čeho nejvíce investujete v rámci vzdělávání?

(Vyberte odpověď v každém řádku. Platí, že: 4 = investuji nejvíce; 3 = investuji hodně; 2 = investuji málo 1 = neinvestuji)

		4	3	2	1
9.1	Učebnice a skripta				
9.2	Vzdělávací kurzy na PC (tvorba WWW stránek, MS Office, grafika apod.)				
9.3	Kurzy cizího jazyka				
9.4	Manažerské kurzy				
9.5	Kurzy pořádané školou				
9.6	Ubytování				
9.7	Dojíždění				
9.8	Večírky se spolužáky				

6. Pracujete při studiu?

(Vyberte jednu odpověď)

1. Ano - na plný úvazek
2. Ano - na částečný úvazek
3. Ano - příležitostná brigáda
4. Ne

7. Studium vysoké školy je pro mě přínosem v:

(Vyberte jednu nebo více odpovědí)

1. Rozšíření znalostí, rozšíření obzorů
2. Naučilo mě uznávat hodnoty (lidské, kulturní, jiné = jaké?)
3. Kreativní myšlení
4. Chut' podnikat, vlastní řešení
5. Prosadit se v dnešním světě
6. Realizovat projekty (komerční / nekomerční)
7. Systematické uvažování
8. Komunikovat s lidmi a okolím

9. Existuje více cest a více řešení
10. Jazyk, kontakty
11. Zahraniční studijní pobyty, zahraniční stáže, kontakty
12. Angažovat se v politickém dění
13. Jiné? Jaké?.....

8. Čemu jste přikládal/a největší význam při výběru vysoké školy?

(Vyberte odpověď v každém řádku. Platí, že: 4 = rozhodující význam; 3 = nepochybný význam; 2 = malý význam 1 = žádný význam)

		4	3	2	1
13.1	Dělat to, co mě baví				
13.2	Mít dobré uplatnění na trhu práce				
13.3	Zajímavé předměty				
13.4	Mít universitu blízko				
13.5	Být co nejdál od domova				
13.6	Nemuset se učit				

9. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašeho otce?

(Vyberte **jednu** z možností)

1. základní
2. základní s vyučením
3. střední odborné bez maturity
4. střední s maturitou
5. vysokoškolské či vyšší

10. A jaké nejvyšší vzdělání dosáhla Vaše matka?

(Vyberte **jednu** z možností)

1. základní
2. základní s vyučením
3. střední odborné bez maturity
4. střední s maturitou
5. vysokoškolské či vyšší